БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелезилеттингеи

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 АВГУСТ 12 ВТОРНИК № 159 (4129)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУН'ДА:

Тыванын девискээр талазы-биле чөвүлел хуралы (1 арын).

Эштер А. Б. Аристов, Л. И. Брежнев, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, Д. С. Полянский Куйбышев ГЭС-те барган (1 арын).

Куйбышев гидротудугну Ленин ордени-биле шаннаан (1 арын).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда (1 арын).

К. Е. Ворошиловтуң Бельгияда барганы (1 арын).

Н. Тембрек.—Ленин аттыг колхоз мурнап турар (1 арын).

Культура албан черлериниң көрүлдеринге үлегерлиг белеткенир (2 арын).

Хамааты дайынче комсомолчулар чоруп турганнар (2 арын).

АЙТЫРЫҢАР—ХАРЫЫЛАП БӘӘР БИС: А. Березовский.—Чер кырынга силостаашкын (2 арын).

С. Комбуй-оол.—Барыын-Хемчиктин комбайнерлеринде (3 арын).

В. Гневышева.—Кызыллын школалары чаа өөредиге чылынын мурнунда (3 арын).

КНО-нун Кол Ассамблеязынын тускай сессиязынга ССР Эвилелинин төлөөлери (4 арын).

КНО-нун Айыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралында (4 арын).

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүн чурттарындан даштыкы шериглерни үндүрген турар ужурлуг (4 арын).

Эмнелге албан черлерин кышка үлегерлиг белеткээр

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чоннуң кадык камгалалынын материалдыг суурун быжыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Эмнелге албан черлерин тударынга, септээринге үндүрүп турар чарыгдалдарның чыл-чылы-биле көвүдеп турары билдингир. Күрбюджетти ёзугаар чүгле 1958 чылда бистиң области кадык камгалалының хөрөөнге 45,5 миллион рубльди дөзевилээн, ол болза өткен чылга бодаарга 8,7 миллион рубль хөй болуп турар.

Области 13 район эмнелгелери, 16 эмнелге участоктары, 117 эмнелге пунктулары, Кызылда облэмнелге чери, уругларның эмнелгези болгаш божулга бажыңы ажылдап турар. Оларның хөй нуруузунга-ла кышка удур септелгелерни чорудар ужурлуг. Оон ангыда кадык камгалалының чаа 10 ажыг улуг, биче объектилериниң тудуглары чоруп турар.

Ынчаарга эмнелге черлерин кышка удур белеткээр талазы-биле байдад бистиң области кандыг болуп турарыл?

Бо ажыл амгы үеде ыракта-ла четпес чоруп турар. Барыын-Хемчик районнуң колхозтарында болгаш «Барлык» совхозта септелгеже мынчага чедир шуут кирбээн. Райкүүском эмнелге черлериниң септелгелеринге чогуур түнүг акша-хөрөнгини үндүрүп берген болза-даа, бөгүнге чедир чаңгыс-даа рубль ажыглаттынмаан. Халдавырлыг аарыглар эмнээр черниң бажыңын Кызыл-Мажалыкка 1956 чылда-ла тудуп өгөлөөн, ынчалзажок оон соңгаларының рамалары, хаалгалары ам-даа чок. Ында суг дамчыдылгазының оңгарларын каскан, оон демир хоолайлары бар-даа бол, тудуг шуут соксаан. Бо херекке райкүүском (даргазы эш Тамдың-оол) боттуг дузаны көргүспейн, негелдени салбайн турар.

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозта (директору эш Хвостов) участок эмнелгезиниң тудуун ам үш чылда чорудып келген. Эмнелге албан черлерин кышка белеткээр ажыл ол районда кошкак чоруп турар. Эрзинде чаа эмнелге бажыңының тудуу саадап турар.

Области глабсбыт өргелели (начальниги эш Борзенко) эмнелге тудугларын чамдык материалдар-биле хандырарын чогуур өйүнде кылбааны-биле Чадаанага, Сарыг-Сепке болгаш Сүт-Хөлге тудуглар саадагылаан. Кызылдың божулга бажыңының септелгезин доозарыйга суг дамчыдылгазының 400 хире метр демир хоолайлары хереглеттинип турар, ынчалза-даа ол түүлдү глабсбыт чери билдинмес чылдагаан-биле бербейн турар.

Бо бүгү четпестерни эдип алыр талазы-биле областың кадык камгалал килдизи (өргелекчизи эш Любимов) шиитпирлиг хемчеглерни албайн турар. Ол хамаан чок, тудугларга болгаш септелгелерге дөзевилеттинген акша-хөрөнгилерни районнарда канчаар ажыглаан турарын безин мында тодаргай билбес болуп турар. Ындыг болганда негелдени канчап салырыл?

Областың кадык камгалал органнары, партия болгаш совет организациялар бо айтырыг талазы-биле негелделерни дынзыдары-биле чергелештир кышка белеткел талазы-биле мурнакчы болуп турар черлериниң дуржулгазын нептередир ужурлуг. Чөөн-Хемчик районнуң Чадаанада чаа эмнелге чериниң тудуу шапкын чоруп турар. Райкүүском (даргазы эш Красный) ол талазы-биле сагышты салып турар. Кызылда туберкулез диспансериниң тудуун 2-ги тудуг-эптелге өргелели (начальниги эш Трещенко) чедишкинниг чорудуп турар. Ол тудугга баштай үндүрүп берген 600 муң рубльдиң 450 муңун шагда-ла ажыглаан турган.

Чөөн-Хемчик районнуң «Хорум-Даг» колхозта эш Белякова өргелекчилээн эмнелге участогунда чайгы септелге бүрүн доозулган болгаш кыжын одаар ыышты бүрүү-биле белеткеп алган. Бо чылын ол колхозка рентген ажыттынар болгаш оон бажыңының тудуу доозулган, ам ажылдаары арткан. Кышка белеткенир талазы-биле бо мурнакчы болуп турар черлериниң ажылында өки бүгү-ле түүлдерни пропагандалап турган, хожудангай черлериниң ажылын дүргени-биле өкижидер ужурлуг.

Кадык камгалал, партия болгаш совет органнарның соруглазы чүл дээрге, эмнелге албан черлериниң тудугларының болгаш септелгелериниң темпилерин шиитпирлин-биле дүргедедири, оттулар түүлдер белеткелин улам шапкынчыдары болур. Тудугларда болгаш септелгелерде четпес, тудуу түүлдер ажыл доозулган соонда илереп келир чоруктарны болдурбайн, ол ажылдың чорудулгазының үезинде оларны илередип турган чайладыр хемчеглерни алза чогуур.

Эмнелге черлерин колхозтарның күжү-биле база тудуп, септеп турар. Ынчаарга кадык камгалалының ажылдакчыларының хүлөөлгези—колхозчуларның инициативазын бүгү хемчеглер-биле деткиири, улусчу тудугнуң дуржулгазын калбаа-биле пропагандалаары болур. Бо чорук социалистиг көдөөниң ажылшчылерин эмнелге талазы-биле хандырарын улам өкижидериниң айтырыын шиитпирлөөринге чаа аргаларны ажыдар.

Хоорайларда, суурларда эмнелге черлериниң кышка удур белеткелдерин хөй-ниитиниң контролюнга алыр чорук улуг чугула. Хөй-ниити контролюнуң бүгү хевирлерин ажыглаар, районнар, хоорайлар болгаш көдөө Советтериниң кадык камгалал талазы-биле доктаамал комиссияларын, бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң профөвилел активин ол херекче калбаа-биле хаара тыртар херек.

Тудугнуң болгаш септелгениң шынарынче чугула кичээнгейни салыр. Тудуп-даа, септеп-даа турар эмнелге албан черлериниң соңгаларының көзенектериндеи, вентиляцияларындан өгөлөөн, бүгү-ле четчелештирер ажылдарын, оларнын санитар-техниктиг дерилгезин долу хайгааралга тургузары өргежок чугула.

Кадык камгалал, партия болгаш совет органнар эмнелге албан черлериниң кышка удур белеткелин үлегерлиг чорудар дээш бүгү хемчеглерни ап тургаш, бо соруглаганы чедишкинниг боттандырарын шиитпирлин-биле чедип алыр херек.

Куйбышевтиң гидроэлектростанция тудуунуң начальниги эш И. В. КОМЗИНГЕ.
Куйбышевтиң гидроэлектростанция тудуунуң партком секретары эш А. А. КРАСНУШКИНГЕ.
Куйбышевтиң гидроэлектростанция тудуунуң каттышкан профкомунуң даргазы эш М. А. БУРМАТОВКА.
Куйбышевтиң гидроэлектростанция тудуунуң ВЛКСМ комитединиң секретары эш Н. Л. ЛОХМАТОВКА.
Куйбышев ГЭС-тиң директору эш А. К. РЯБОШАПКОГА.
ССРЭ-ниң Электростанциялар министри эш А. С. ПАВЛЕНКОГА.
СЭКП-ниң Куйбышев обкомнуң секретары М. Т. ЕФРЕМОВКА.
Куйбышев облкүүскомнуң даргазының хүлөөлгезин күүседип турар эш С. А. ПЕТРУХИНГЕ.
Куйбышевтиң гидроэлектростанция тудуунуң эр, херээжен ажылчыннарынга, инженерлеринге, техниктеринге, албан-хаакчыларынга.

Куйбышевтиң электростанция тудуун доосканы-биле—күш-ажылчы алдарлыг тиилелге-биле холбаштыр Куйбышевтиң электростанция тудуунуң тудугжуларының болгаш монтажниктериниң коллективинге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байыры чедирип тур.

Бистиң чуртувусту электрижидер талазы-биле улуг Ленинниң чагыгларын боттандырбышаан, 2300 муң киловатт күчүлүг делегейде эң улуг ГЭС-ти Волгада тудуп тургускан, оон дериишкини болза, бүгү совет улустуң херээ болган.

Куйбышевтиң гидроэлектростанциязының тудуун доосканы-биле болгаш оон бүрүн күчүзүн ажыглалга киргени-биле холбаштыр, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар херекке база бир улуг базым кылдынган, чурттуң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге, ниитиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедиперинге, совет кижилериниң амыдыралының байдалдарын өкижиперинге чаа-чаа аргалар ажыттынган. Куйбышевтиң гидро белдириниң тудуунга хөй муң эр, херээжен ажылчыннарның, өртемденнерниң, инженерлерниң болгаш техниктериниң күш-ажылы киришкен. Оон бүгү тудуушкуну Ада-чурттуң заводтарынга чогаатказ, бүдүрүп кылган эң нарын механизмнер-биле болгаш дериишкиннер-биле хандырттынган, ол дээрге, совет өртемниң болгаш техниканың чедишкинниг хөгжүлдезинин, совет индустрияның хүн бүрүде өзүп турар күчүзүнүң, эң-не дидим күзел-бодалдарны болгаш планнарны амыдыралга совет кижилериниң боттандырып шыдаар аргалыының бүзүрелдиг чаа херечизи болуп турар.

Волганың эң улуг электростанциязының тудуу болза, бойдустуң күштерин чагырып алыр дээш демиселдиң кайгамчык өки школазы болуп, совет гидроэнергетика тудугжуларының техниктиг болгаш бүдүрүлге талазы-биле дуржулгазын көвүдеткен. Гидроэлектростанцияның болгаш 400—500 киловатт күштүг электродамчыдылгазының күчүлүг шугумнарының тудугжулары боттарының белиткен социалистиг хүлөөлгелерин алдарлыы-биле күүседеннер.

Куйбышевтиң гидроэлектростанция тудуунуң доозулганының болгаш оон ажытлалга киргениниң дугайында медээни бүгү совет улус чөптүг чоргаарланыышкын-биле уткаанна.

Волгада Жигули чанында ол тиилелге болгаш бистиң чуртувуста техниктиг дешпилгениң өске-даа хөй-хөй чедишкиннери болза, коммунистиг ниитилелдиң тургузукчузунуң — чоннуң тургузукчу күштерин ажыдып берген совет ниитилел тургузуунуң бүгү делегейниң мурнунга артык күштүүн бадыткап көргүскен.

Дуржулга-биле болгаш билиглер-биле байыттынган Куйбышевтиң гидроэлектростанциязының тудугжуларының болгаш монтажниктериниң коллективи бистиң чуртувустуң чаа тудугларынга, улам-на үреттүннелдиг ажылдаар дээрзинге быжыг бүзүрелди СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

СЭКП Төп Комитеди. ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели.

Куйбышев гидротудугну Ленин ордени-биле шаннаан

Волга хемге Куйбышев гидроэлектростанцияны тудар талазы-биле оналгаларны чедишкинниг күүсеткени, Ада-чурттуң гидроэнерготудуунуң хөгжүлдезинге улуг чедишкиннери дээш ССРЭ-ниң Электростанциялар Министерствозунуң Куйбышевгидро-тудуун ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Ленин ордени-биле шаннаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Куйбышев гидроэлектростанцияны болгаш Куйбышев ГЭС—Москва электри дамчыдылгазының шугумун тударынга болгаш ажыглалга кииреринге чедип алган чедишкиннери дээш Куйбышевгидро-тудугнуң тудуг болгаш өптелге трестилериниң, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, төлевилел, өртем-шинчилел болгаш өске-даа организацияларының Куйбышев гидроэлектростанцияны болгаш Куйбышев ГЭС—Москва шугумну тударынга эң-не шылгараан ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан хаакчыларындан 5080 кижини ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму шаннаан:

Ленин ордени-биле 250 кижи, Күш-ажылчы Кызыл Тук ордени-биле—703, Кызыл Сылдыс орден-биле—35, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле — 1534, «Дайынчы ачыхавыялары дээш» медаль-биле—126, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу дээш» медаль-биле—1290 болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле—1142 кижи шаннаттырган.

Куйбышев гидроэлектростанцияны тударынга чедип алган шылгарангай чедишкиннери, күш-ажылдың депшилгелиг мурнакчы аргаларын ажылдап кылырынга болгаш нептередиринге, гидро-тудугларны тударынга болгаш электростанциялар дериглерин эптээринге улуг салыышкыны дээш бүдүрүлгениң 24 мурнакчыларынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Куйбышев гидроэлектростанцияны тударының хөрөөнге онза шылгарангай чедишкиннери, электри-биле эвилдиригниң чаа депшилгелиг аргаларын ажылдап кылырынга, нептередиринге киирген улуг салыышкыны дээш Куйбышев гидроэлектростанцияның тудуунуң электри-биле кан эвилдирикчизи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Алексей Александрович Улесов «Кадыыр болгаш Маска» ийиги алдын медаль-биле шаннаттырган.

К. Е. Ворошилов Бельгияда барган

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов «ТУ-104» дээр самолет-биле август 10-да Брюссельде чеде берген. Эш Ворошиловту Совет Эвилелиниң Бадык камгалал министри М. Д. Ковригина, ССРЭ-ниң Культура министриниң бирги орлакчызы С. В. Кафтанов үдеп чоруур.

Совет Эвилелиниң болгаш Бельгияның күрүне туктары-биле шимеп каастаан Брюссельдиң Мельсбурк аэродромунга совет реактивтиг лайнер ол черниң шагы-биле 17 шак 10 минута турда тавында барып хонупкан. Бельгияның дээрги хааны Бодуэн, Бельгияның Даштыкы херектериниң I министри Пьер Виньи болгаш бельги чазактың төөлөлекчилери, хаан ордузунуң кежигүннери хүндүлүг аалчыны уткуп алганнар. Уткукчуларның аразынга ССРЭ-ниң Бельгияда элчини В. И. Авилов база турган. Бельгияда дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары, солуннарның, радионуң, телевидениениң болгаш кинонуң хөй санныг корреспондентилери аэродромга турганнар. К. Е. Ворошиловту уткууру-биле найыслалдың хөй санныг чурттакчылары аэродромга чыылганнар.

Совет Эвилелиниң болгаш Бельгияның күрүне гимнилери байырлалдыг чаңгыланып турган.

Эш Ворошилов хүндүлүг таныылдың чыскаалының баары-биле Бодуэн хаанга үдедип алган өрткен.

17 шак 25 минута турда эш Ворошилов болгаш ону үдээн кижилер автомобильдерге олурупкаш, Брюссельче чоруткан. Найыслалче баар орукту дүргаар бельги найыслалдың муң-муң чурттакчылары совет аалчыларга изиг байыр чедирип турганнар.

Эштер А. Б. Аристов, Л. И. Брежнев, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, Д. С. Полянский Куйбышев ГЭС-те барган

БОМСОМОЛЬСКИЙ СУУР. (Куйбышев область), август 9 (СЭТА-ның тускай корр.). Делегейде эң улуг Куйбышев ГЭС-ти ажыглалга байырлалдыг киирериниң ёзулалынга киржири-биле бөгүн Москвадан эштер А. Б. Аристов, Л. И. Брежнев, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Кузьмин болгаш ооң-даа өскелер ында чеде берген.

Оларның-биле кады СЭКП Куйбышев обкомунуң бирги секретары М. Т. Ефремов, Куйбышев облкүүскомнуң даргазының оралакчызы С. А. Петрухин болгаш Приволжьениң шериг округунуң командылакчызы генерал-полковник В. Н. Комаров чеде берген.

Жигули далайның станциязынга аалчыларны муң-муң гидротудугжулар, бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, колхозчулар, чоок хоорайларның болгаш суурларның чурттакчылары уткуп алган. Уткукчуларның аразынга: электростанцияларның министри А. С. Павленко, СЭКП Куйбышев обкомунуң секретарьлары А. С. Мурысев, А. М. Токарев, П. И. Агапов, Д. С. Землянский, «Куйбышевгидро-тудугнуң» начальниги И. В. Козмин, Куйбышев ГЭС-тиң директору А. К. Рябошапко, Электростанциялар министерствозунуң кол инженери Г. А. Руссо, Куйбышев ГЭС-тиң төлевилелиниң кол инженери Н. А. Малышев болгаш оон-даа өскелер турган.

Алма-Ата область тараа белеткелдериниң планын хуусаа бетинде күүсеткен

Партияның болгаш чазактың төөгүлүг шиитпирлерин амыдырал кырынга боттандырбышаан, Алма-Ата областың көдөө ажыл-агыйының ажыл-ишчилери тараа белеткелдериниң чыл планын хуусаазындан өрте, августуң 5-те 103 хуу күүсеткен. Күрүнеге 10 миллион 41 муң пуд тарааны дужааган болгаш саткан. Областың колхозтары болгаш совхозтары боттарының шыдаар аргаларын санап көргеш, тургустунган пландан ажыр 8,3 миллион пуд тарааны күрүнеге дужаар болгаш садар деп шиитпирлээн.

ЛЕНИН АТТЫГ КОЛХОЗ МУРНАП ТУРАР

Бии-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң ажыл-ишчилери өрткен 1957 чылда мал чемнери белеткээриниң планын чедишкинниг күүсеткениниң түннелинде колхозтуң малы хүр кыш ашкан болгаш ооң продуктулуу мурнукузундан бедөөн.

Бо чылын колхоз өрткен чылдагызындан артык хөй: 25185 центнер сигенни, 2695 тонна силосту белеткээр планныг. Бо план ёзугаар мал чемнери белеткеп алыр болза, азырал инек бүрүзүнге 10 тонна силос онаажыр болгаш сиген четчир.

Бүгү белеткелдерни бүрүн доозуп, ажылдың тодаргай планын кылып, хову ажылының ийи бригадаларын 8 звенолар кылдыр үзүп тургускаш, мал чемнериниң белеткелин июль 1-де өгөлөөн. Районга агаар-бойдустуң байдалы мал чемнери белеткээринге чамдык үелерде таарымчалыг өвес турган-даа болза, бригадаларга ажыл баштайгы хүннерден өгөлөөш-ле бедик темпилиг чоруп келген.

Бригадаларның кежигүннери агаар-бойдустуң байдалы бичии-ле өкижип келирге, чай-чапсар чок ажылдап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеннер. Силос колдуунда черден үнген черлик сигеннерден болгаш суладан салдынган.

Ленин аттыг колхозтуң кежигүннери силос салырының планын август 5-те 100 хуу, сиген белеткелиниң планын 85 хуу күүсеткен. Ынчангаш колхоз мал чемнери белеткээр талазы-биле районнуң колхозтарын социалистиг чарышка ашкаш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң колхозтар аразынга шилчиир Кызыл тугун алган.

Бригадалар, звенолар аразынга социалистиг чарыш калбарган. № 1 сүт-бараан фермазының өргелекчизи өш С. Хөлдүгбейге удуртган бирги звено 1200 тонна силосту, 280 тонна сигенни белеткеп, планын ажыр күүсеткеш, чарышка бирги черни өөлөөн. Эш М. Дамбага (№ 2 сүт-бараан фермазының өргелекчизи) удуртган ийиги звено бодунга онаашкан планын ажыр күүсеткеш, чарышка ийиги черни өөлөөн. Мал чемнери белеткээринге колхозчулар М. Маажык, Т. Канчыырлан, Б. Чүзүнчүк, саанчылар Б. Эник-Кара, Сүрүнмаа олар өң эки ажылдааннар.

Колхоз баштаар чери (даргазы эш Мучаев), партия организациязы (секретары эш Береговой) бригадалар, звенолар аразынга техниканы, тырттар дириг күштү, кижилерни шын хуваап тургускаш, күш-ажылды эки организастаанын демдеглезе чогуур. Звеноларның кылган ажылының түннелин хүн бүрү үндүрүп, хүн онаалдазын 125—130 хуу күүсеткен звенога шилчиир вымпелди болгаш акша шаңналын тыпсып турар.

Мал чемнери белеткеп турарларның культурлуг дыштанылгазын, аъш-чем хандырылгазын эки организастаан. Хову турлагларының дерилгези эки, ойнаар түүлдерни делгеп белеткээн, чаа солуннарны, журналдарны чедирип турар. Кино көргүзүүлери болуп турар.

Малдың эң бедик шынарлыг, үнелиг чеми кукуруза болур. Ындыг турбуже, черден үнген черлик сигеннерже болгаш сулаже кол кичээнгей салгаш, кукурузаже улуг кичээнгей салбаан деп чүвени демдеглээр херек. Колхоз баштаар чери болгаш агроном кукурузаның часкы тарылгазын, ооң чайгы ажаалгазын дыка четпес организастаан. Кукуруза тарыыр участокту шилип албаан, суперфосфат чижектиг удобрение төкпээн. Чайгы үеде одуруглар аразын сайзырадып ажылдаанындан бок үнүштер бар . болган. Ынчалза-даа кукуруза сөөлгү хүннерде өлөөн бедип олурар болгаш удавас база силостап өгөлөөр.

Н. ТЕМБРЕК.

Бии-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң № 2 сүт-бараан фермазының саанчылары сүт саалдазының планын ажыр күүседип, сиген ажылында ажылдап турарлар.

Чурукта: № 2 сүт-бараан фермазының саанчыларының волокуша-биле сиген сөортүп турары.

Фото В. Уколовтуу.

Тыванын девискээр талазы-биле чөвүлел хуралы

Тыва автономнуг областың бүдүрүкчү күштерин өөренип шинчилээр талазы-биле Тыванын девискээр талазы-биле чөвүлел хуралы дүүн, август 11-де Кызылда ажыттынган.

Чөвүлел хуралдың эртем удуртукчузу ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Т. Ф. Горбачев хуралды ажытпышаан, Тыванын девискээр талазы-биле чөвүлел хуралының сорулгаларының дугайын чугаалаан. Тыва автономнуг область ССРЭ-ниң байлактар талазы-биле эртинелиг чери болур дээрзин ол бодунуң эге сөзүнге чугулалап айыткан.

Хуралдың баштайгы хүүнде мооң дараазында илеткелдерни чөвүлел хуралга дыңнаан:

«Тыва автономнуг областың бойдус-экономиктиг курлавырлары болгаш улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң перспективалары» деп илеткелди СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. Тока кылган.

«1959—1960 чылдарда Тыва автономнуг областың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң перспективалары» деп айтырыгны областың план комиссиязының даргазы И. В. Томилин илеткээн.

«Тыва автономнуг областың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер талазы-биле эртем шинчилелдериниң сорулгаларының дугайында» ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Т. Ф. Горбачевтуң илеткелин чөвүлел хуралдың киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Илеткелдер талазы-биле санал бөөрги өгөлөөн.

Тыванын девискээр талазы-биле чөвүлел хуралы август 14-ке чедир үргүлчүлөөр.

Ажылды шын организастаан

Сүт-Хөл районда «Алдан-Маадыр» колхозтуң хову ажылының бирги бригадазы мал чеми белеткелинде үлегерлиг ажылдап турар. Хөл кадырларлыг 20 кижи кезип турда, өскелери бөлүп, чамдыктары сараттап турар.

Күш-ажылды шын организастаа-ны-биле бригада Көшпээде ийи, Терек-Кежигде ийи сараттарны тургускан азы 52 тонна сигенни белеткээн. Бригада час-боранныг хүннерде силос салыышкынын чорудып турар. Сөөлгү хүннерге чедир 62 тонна силосту салган.

К. ДАДАР-ООЛ.

Культура албан черлериниң көрүлдезинге үлегерлиг белеткенир

Өвүр районнуң Саглы көдээ Соведи болгаш колхоз баштаар чери клуб болгаш библиотека септелгезин чорударынга 5 муң рубльд үндүрген. Клуб биле библиотеканы крышалап доосканы, сонганың катай сугар рамаларын кылып турар. Ол ышкаш библиотекага номнар делгей салыр черлерни кылган. Клуб эргелекчизи О. Дайтан биле библиотека эргелекчизи Кува олар аныяктарны баштап алгаш септелге ажылдарын эки шынарлыг чорудуп турарлар.

Библиотекага кыжын одаар 120 кубометр токпак ыяшты белеткевишаан, клуб чанында спорт шөлүн кылып турар.

Ынчалза-даа колхоз баштаар чери чугай болгаш туйбу-биле хандырбайн турарындан печкалар амдаа септеттинмээн болгаш чаарты салдынмаан. Ол ышкаш сонга, хаалга кылыр чымчак дилиг материалдары чок. Доозу, будук дээн ышкаш материалдарны кайын-даа тып алыры берге.

М. ШОЙДАН.

* * *

Сүт-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» колхозунуң көдээ клувунга сөөлгү үеде культура-массалыг ажылдар шуут чоруттунмайн турар. Он ийи кижи составтыг агиткульбригада баштайгы үеде өлөөн идепкейлиг ажылдап турган-даа болза, ам шуут тарай берген. Колхозчулар өртүзүнга культура-массалыг ажылдар чорударын клуб эргелекчизи эш Дарый-оол сезоннуг ажыл деп көрүп турар.

Клубка кандыг-даа массалыг хемчеглер чоруттайн турар, чүгле кино үндүрери-биле кызыгаарлаттынган. Киномеханиктер О. Буртаа, С. Бегзижап олар күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыйын турар болгаш киноларны айыткан шактарында үндүрбейн турар. Киномеханиктер таныш-көруштерин халас киирер таварылгалар кайы көвей.

Клубта бар хөгжүм херекселдери болгаш концерт үндүрерде ажыглаар идик, хепти чамдык кижилер хууда өнчүзү кылып, бажыңнарында аппарып алганнар. Шак мындыг дүвүренчиг байдалды көдээ Совет болгаш районнуң культура киллизи аная көрүп эртирип турар.

Б. ОНДАР.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Хорум-Даг» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының ниити хуралынга 1957 чылда-ла клуб тударын шиитпирлээн болгаш ол чылдың тудуг планынга киирген. Ол чылын клубтуң ханаларын кылгаш, ол-ла хевээр келир чылдың планынче шилчиткен. Тудуг материалдары өскээр ажыглаттынган болгаш клуб кыры чадагай хевээр туруп калган.

Бо чылын болган отчет-соңгулдалыг хуралга база-ла клуб дугайында айтырыг тургустунуп келген болгаш ону бо чылын ыяавыла ажыглалга киирер деп шиитпир үндүрген.

Ынчалза-даа бөгүнге чедир бүрүн туттунмаан клуб чанында чангыс-даа чудук дужүрттүнмээн. Клубту ажыглалга киирер дугайында колхоз даргазы О. Төгүс, тудуг бригадири О. Балам олар чүү-даа бодавайн турарлар. Клуб чок болганындан национал театр артистериниң оюннарын колхозчуларның көрбейн турары аная чүве эвес.

М. БЕГЗИ.

* * *

Суурнуң кудумчуларын дургаар четинчип алган аныяктар чалгаарранчыг кылашташканын, чамдыктарының ырлашканын, а өскелериниң клуб чанында олургулаарын кежээниң-не көрүп каап болур. Клубта кандыг-даа массалыг хемчеглер чоруттунмайн турары оон-на иле.

Аныяктар Дугун-оол, Тараачын-оол олар клубту ажыттырып, массалыг оюн организастаар дээш клуб эргелекчизи Сержиниң бажыныңче кылаштажыпканнар. Сержи оларга уткуштур үнүп келген.

—Клубтуң баянын беринерем. Ойнаалы дээш бисти аныяктар чорутту.

—Менде кандыг-даа баян чок. Баян алгаш эккеп бээр эвес силер. Ам база чиде бээр хоржок. Клубту ам септедир деп тур мен—деп харыы мындыг болган.

«Клуб септедир деп турары эвиле-дир» кылдыр бодааш, оолдар кылаштажып чоруй барган. Ол кежээни аныяктар база-ла чалгаарранчыг эрттирген. Культурлуг дыштанылганың одаа—клуб шоочалыг турда, шынап-ла, чүү канчаар боор. Мындыг таварылга Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозта амдаа үргүлчүлеп турар.

Д. СЕРЕН-ООЛ.

* * *

Бии-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң ажыл-ишчилери клуб тудуп алыр дээш улуг күш үндүрүп, тайгага ыяш белеткээнден бээр ийи чыл ажып турар. Кандыг-бир тудугга материал четпейн барганда клуб тудар дээн ыяшты ынаар ажыглаптары чыл санында чаңчыл болган.

Колхозтуң бо чылгы тудуг планында 150 олуттуг клубту тудары көрдүнген-даа болза, тудуг амдыгаа чедир эгелевээн. Экономика талазы-биле клуб тудуп шыдавас хире колхоз ол эвес-ле болгай. Колхоз баштаар чери бо талазы-биле кандыг-даа хемчег албайн турары элдеп.

А. ОЧУР.

„Хамааты дайынче комсомолчулар чоруп турганнар...“

Хамааты дайынның кадыг-берге чылдарында ак гвардейжилерге болгаш даштыкының интервенциязынга удур бистиң улусту Коммунистиг партия кыйгырган. Шак ындыг берге байдалдарда комсомол өзүп болгаш каннаалган. Олар боттарының ажылын социалистиг ада-чурттун камгалаарынче угландырган турганнар. Партияның VIII съездизи (1919 чылдың март) «Аныяктар өртүзүнга ажыл дугайында» тускай резолюцияны хүлээп алган. «Тараачын болгаш ажылчын аныяктар өртүзүнга коммунистиг партийжи ажылдар амгы үеде канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар. Партия эки белеткеттинген курлавырлыг турар ужурлуг. Партия олардан чаа, революсчу хей-аттыг, ак-сеткилдиг болгаш билигдиг ажылдакчыларны алыр». Партияның ол даалгазын комсомол алдарлыы-биле күүсеткен.

1919 чылда ак хаанның адмиралы Колчак даштыкы интервентилериниң дузазы-биле Сибирьни чаалап алгаш, Волга хемче чоокшулап кээп, Москваже халдаар деп кыжаныр келирге, Россияның Коммунистиг Аныяктарының Эвилелиниң Төп Комитеди Чөөн фронтуже чорударыбиле бирги бүгү-россий мобилизациязын чарлаан. Бодунуң Төп Комитединиң кыйгырыын аныяктар изни-биле деткээннер. Москвадан фронтуже дөрт дугааргы комсомолчу бүрүзү чоруй барган. Петроградтың комсомолу Кызыл Шеригниң одуругларынга 800 кижини — хоорай организациязының 20 хуузун берген. Вологда чанында ырак Тотьма хоорайга болган хуралга комсомолчу Федор Клочихин сөс алган. Ол кончуг дөпчу чугаалаан: «Колчак Сибирьниң тараазын чаалап алган болгаш Уралдың заводтарын хунаап алгаш барган. Тулчуушкунче партия бисти кыйгырып турар-дыр. Эки-турачы болуп чоруур мен. Дараазында кымыл?» Комсомолчулар удаа-дараа индирге үнүп кээп турган болгаш ол-ла хүн фронтуже чорупканнар.

Совет аныяктарның изиг күзелин ол хүннерде «Правда» солунга парлаттынган телеграммалар чугаалап турар. Ол телеграммаларның чамдыызы бо-дур: Апрель 25-те—«Скопин. Рязань губерниязы. Комсомолчулар эвилели бүдүн составы-биле фронтуже чорупкан». Май 19-та—«Курск. Эвилелдиң бүгү бежигүннеринге дайын байдалын чарлаан. 16 хардан өрү назылыг эвилел бежигүннери дайынчы отрядтарда киржип турар болгаш партия комитеттериниң чагыргазында турар». Бирги бүгү-россий мобилизациязы Чөөн фронтуга үш муң маадырлыг комсомолчу-дайынчыларны берген.

Деникин Тулаже чоокшулап келген бистиң чуртувуска эң-не айыылдыг үеде Москвага комсомолдуң ийиги Бүгү-россий съездизи ажыттынган, аная 96000 комсомолчулар келген.

Мурнуу фронтуда берге үени барымдаалаан, съезд бодунуң ажылын шалывы-биле доосканы болгаш эвилел бежигүннериниң ийиги бүгү-россий мобилизациязын чарлаан.

Съездиниң ийиги бүгү-россий мобилизациязының дугайында шиитпирин комсомолчулар улуг патриоттуг кедүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар. Чамдык губернияларга комсомолчулар чаңгыс-даа кижи артпайн каш-ла хонук иштинде мобилизацияга хаара туттунган турганнар. Комсомолчуларның бүгү составының чүгле 30 хуузун мобилизастаар дээн II съездиниң шиитпири турда-ла Владимир губерниязының аныяктары шуптузу Деникинге удур фронтуже чорупканнар.

Район организациялары шуптузу фронтуже чоруп турган таварылгалар ховар эвес. «Райком хагдынган. Шупту фронту чоруй барганнар»—ол хүннерде чаңчыл болу берген райкомнар эжиинге астынган турган шак ол чарлалдар төөгүде кирген болгаш комсомолчуларның бодунуң Төрээн чуртунга болгаш партиязынга кызыгаар чок бердингенин чугаалап турар. Ийиги бүгү-россий мобилизациязы мурнуу фронтуга 10 муң комсомолчуларны берген. 20 муң коммунистер болгаш 25 муң мурнакчы ажылчыннар-биле кады ол курлавыр Мурнуу фронтуга болган улуг өскерлиишкиннериниң мурнуу чарыында келген.

Юденичиниң Петроградче халдап келгенин барымдаалаан, ол хоорайның комсомолчулары фронтуже 1.500 кижини чоруткан.

Үшку бүгү-россий мобилизациязын комсомол ТК-зы 1920 чылдың майда чоруткан. Ол Барыын фронтунуң кезектерин үш муң комсомолчулар-биле долдурган.

Хамааты дайынның үезинде комсомолга киреги дээрге-ле фронтуже эки тура-биле чоруу ол турган. «Комсомол билеттери-биле кады боо болгаш ийи чүс өктарны ап турган бис» деп, Николай Островский бижээн. Төрээн чуртунуң хостуг чоруун камгалаар дээш муң-муң комсомолчулар фронтуже чоруп турганнар.

Бузулган фабрика болгаш заводтарны тургузуп, чуртка алдын өртектиг одаар үүлдү тып, тараа дээш демиселге киржип, аныяктар тыылга база маадырлыг ажылдарны кылып турганнар.

Комсомолдуң хамааты дайынга канчаар-даа аажок улуг ролюн демдеглевишаан, комсомолдуң 15 чыл болган оюнда С. М. Киров мынча дээн: «Силерниң аранарда ынчаарда фронтуга турганнар комсомолдуң ынчан, мен бодаарымга, канчаар-даа аажок улуг роль ойнаанын билирлер.

Бистер, большевиктер, ниитизи-биле чугаалаарга, чон бодунуң амы-тынын харамнанмайн тулчуп шыданнар, ол хирезинде-ле ынчан комсомолдуң берген маадырларынга адаргап турганын ажыы-биле чугаалаар апаар, эштер».

Чурукта: Урал комсомолчуларының отряды фронт чоруур мурнунда «Өлүм азы хосталга»—деп Ленинниң ынчаардагы кыйгырыы аныяктар отрядтарының туктарынга бижиттинген турган.

Июль 29-та Москвага Владимир Владимирович Маяковскийге тураскаалды ажыткан. Тураскаалдың автору—скульптор А. Кыбальников.

Чурукта: Владимир Мяковскийниң тураскаалынның чанында.

Фото В. Мастюковтуу.

Төрээн колхозунга оларның салыышкыны

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң сууру чыл бүрү чуртталганың болгаш культура албан черлериниң бажыңнары-биле немей туттунуп, чаагайжып өзүп турар. Ол чаагай херекке колхозта чеди чыл школазының өөреникчилериниң киржилгези биче эвес.

Эрткен өөредилге чылы доозулган соонда, ол школаны доосканы комсомолчу кыстар болгаш оолдар колхозтуң чуртталга бажыңнарының тудуунга киржип эгелээннер. Дуржулгалыг тудугжулар Дыртык-оол, Арапчор оларның удуртулгазы-биле өөреникчилер июнь, июль айларда 4 аал ишти чурттаар саман бажыңның ханазын тудуп доосканы, 2 аал ишти чурттаар саман бажыңның ханазын орту киир сала бергеннер.

Тудугжу өөреникчилерниң иштинден А. Билдинмаа, О. Кара-кыс, Б. Кыргыс олар хүн нормазын доктаамал 150—180 хуу күүседип келгеннер. Ол-ла бригадада Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының өөреникчилери Рая, Розе, Кыргыстар үстүнде ады үнген уруглардан база-ла тудак чок ажылдап турарлар.

Эрткен чылын школачылар бригадазы ниитизи-биле 8000 ажыг күш-хүнүн ажылдап алган болган. Бо чылын оон-даа хейну ажылдап алырының аргалары оларда бар. Чүге дээрге саман-биле бажың тударынга олар бедик мергежилдиг апарганнар.

А. САНЧАТ.

Төрээн колхозтарынче

Кызылда көдээ ажыл-агыйның механизация училищези областың совхозтарынга болгаш колхозтарынга механизаторларны белеткеп турар.

Чоокта чаа училищени 58 кижи доозуп үнген. Олар механик-комбайнер деп тускай мергежилди чедип алганнар.

Аныяк комбайннерлер дүжүт ажаап алыышкынынга киржири-биле төрээн колхозтарынче чорупканнар.

А. ВОРОБЬЕВ.

Айтырыңар,—харылап бээр бис

Чер кырынга силостаашкын

Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери мал чемнерин чер кырынга силостаарының дугайын чугаалап бээрин «Сельское хозяйство» солуннуң редакциязындан дилээн.

Чер кырының силостаашкынының кандыг аргалары туруп турарыл, ооң артын күштүг чоруу үүдел, силос массазын салырының техниказы кандыг болур ужурлугул дээрзинге база өске-даа айтырыгларга харыы көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады А. Березовскийниң моон адаанда парлаттынган үүлүнде бердинген.

Колхозтарда болгаш совхозтарда силос салыышкыны чыл бүрүде көвүдеп турар. Ону шыгжаарынга улам-на хей санныг ишти шагыглыг оңгарлар, траншеялар, башнялар болгаш чартык башнялар негеттинер. Шак мындыг капитал силос тудугларын тудары улуг чарыгдалдар-биле холбашкан, а силосту оон уштуп алырынга база хей күш үнер.

Амгы үеде силосту оңгарларга, траншеяларга болгаш башняларга салып турары-биле чергелештир чер кырының траншеяларынга болгаш бурталарынга (овааларынга) силостаашкын кылырын калбаа-биле ажыглап турар апарган. Чер кырының силостаашкынының артык күштүг чоруу болза силос шыгжаар чер тударынга улуг чарыгдалдар чокка ажыл-агый мал ажылының хереглелдеринге четчир хемчеглдиг мал чемнери белеткеп ап болурунда. Чер кырының траншеяларындан силос массазын уштуп алырынга эвээш күш-ажыл негеттинер болгаш өртээ база чиик болур.

Чер кырының силостаашкынын шуут-ла ховуга база чорудуп болур, ынчангаш ажаап алыышкын ажылдарының изиг түлүк үезинде силос массазын сөөрттүр деп артык шүүдел база үнмес. Чылыг кыштыг районнарга силосту шуут-ла оваалардан болгаш чер кырының траншеяларындан алгаш, мал чемнерин болүр. Бо таварылгада мал чемнерин мал саспа базып каптарындан камгалаар төлөде көжүрүп турар ремешканы тургузар.

Овааларга кылыр силостаашкынны хей кезиинде ногаан массаны кезип турар черинде шөлге чорудуп турар. Овааларны чер андарылгазынга шаптыктавазын дээш оларны ховунуң оңгар черлеринге кылып алыр. Овааларны мал кажаазының чанынга кылып ап база болур. Ынчангаш силосту салган черинге силос-биле малды чемгеренин организастап болур.

Овааларны кылыр шөлчүгешти бедик, кадыг хөрзүннүг черге шилип алыр.

Улуг эвес хемчеглдерлиг овааларны салыры таарымча чок дээрзин бодаза чогуур. Ова улуг болган тудум-на мал чемнериниң чидирин эвээш болур. Ованың ортумак хемчээли чижек-биле мындыг болур: узуну 25—30 метр (ногаан массаны эки тырып бастырып доосканы соонда). Мындыг овага 200 тонна хире силос кирер. Ованың хемчээлин тодарадырда ажыл-агыйда бар турар техника болгаш ажылчын күжү-биле бир ажыл хүнүнүң дургузунда 1—1,5 метр каът силосту салып ап болурун өөренип көөр хөрек.

Силос салыр овааларны ийи янзы хевирлиг кылыр: а) черни бичии ханылады казар; в) шуут чер кырынга. Черни бичии ханылады казып тургаш, ова кылырда черни андаргаш, довуракты 20—45 сантиметр ханы кылдыр казар. Шөлчүгешти хандыр каспайн силос салганда ол черни чүгле аштап дескилеп алыр.

Ногаан массаны илчирбелиг трактор-биле тырып бастырар. Трактор ова кырынче бир азы ийи доора талалардан үнеринге эптиг кылдыр сиген дежекти чадып алыр.

Ынчангаш ованың ханалары 50—60 градус ийленчек болур кылдыр ногаан массаны салып, дескилээр. Ованың үстүн крыша хевирлиг чалдаар. Ованга ногаан массаны салып доосканы соонда ону 10 сантиметр кылын дой-довурак болгаш 20—30 сантиметр довурак-биле шуглаап хөмер. Ова сиңип батканы үеде шыпкан довуракты эдер болгаш тигленип чарылган черинге довурак урар херек. Силос доңмазын дээш ованы 1—2 метр кылын саван-биле баш бурунгаар базырып шуглаар.

Дески шөлчүгешке чер кырының траншеяларын тургузарда ийи чергелешкек ханаларны тудуп алыр. Ногаан массаны олче сөөртүп киирерине болгаш ону бастырып тырыырына эптиг болзун дээш ол траншеяларга доора дургаар ханалар кылбас. Ийинде ханалар болза ногаан массаны дажыглап салып турар үеде ооң эки тыгыжып тырлырынга дузалаар болгаш мал чемин агаардан аңылап турар. Үстүнде ханажыгаштарның аразында хемчээли адаандаазынга бодаарга 0,8—1 метр улуг болур төлөде траншеяларның ханаларын доора болгаш даштынче ийленчек кылдыр тургузып ап болур. Чер кырындан 2 метр бедик кылдыр кылыры сүмелеттинип турар. Доора таладан траншеяларын 20—30 метр узун, силостуң ажык кезии черден бир метрден ажыр бедивезин дээш чер кырының траншеязының ханаларының үстүкү булуннарын кезип каан турар ужурлуг.

Прибалтиканың колхозтарында чер кырының траншеяларын 5 сантиметр кылын манзыдан кылып турар. Ол соруулга-биле чер кырынга ийи одуруг ыяш адагаштарны тургузуп алыр. Одуруглар аразының ыраа 7—8 метр болур. Одуругда адагаштар аразының ыраа 1 метр болур. Адагаштар силос массазының базыышкынын тудуп шыдаар кылдыр оларның даштындан быжыгладдар-биле депсип быжыглаар. Адагаштарның иштии талазындан калбак манзаларны чыпшыр кагар. Калбак ыяштар аразында чарыктарны битум-биле чаар.

Чер кырының траншеяларының ханалары бөжүрүп турар манзы шиттерден кылдынган туруп база болур. Оларның адагаштарын чер кырында доорбаштар кырынга тургузар болгаш девискилер-биле быжыглаар.

Краснодар крайда чер кырының траншеяларын аргып каан чыраалардан тудуп турар. Бедии үш метр адагаштарны черже 0,5 метр ханы кылдыр казып киирер. Одуруглар аразының аразы 1,5—2 метр болур. Адагаштарның даштыы талаларындан быжыгладдар-биле быжыглаар. Одуруг бүрүзүнде адагаштар аразын чыраа-биле аргыр, оларның иштии талазын довурак-биле чаар.

Чер кырының траншеяларынга ногаан массаны салырын, ону тырыырын болгаш кырын дуглап шыварын база-ла бурталарга (овааларга) кылып турганы ышкаш күүседир. Ногаан массаны салып доосканы соонда оваалардан силосту долгандыр кылганы ышкаш траншеяны долгандыр суг чаяр бугажыгаштыкылыр.

Ындыг болза-даа чер кырының траншеяларын тудары ховулуг районнарда ховар алаан хей ыяш материал чарыгдаары-биле холбашкан. Ынчангаш ындыг черлерге божа кылдыр тургускан ийи сараат сигеннин азы саванның аразынга силос салып турар анарган. Чижээ, Соңгу-Казахстан областың Советский районунуң «Ленинский», Конюховский районунуң Куйбышев аттыг болгаш «Красная крепость» совхозтарынга бот-боттарының аразының ыраа 6—7 метр хире ырак кылдыр тургустунган сиген азы саван сараттарының аразынга силос салып турар. Сараттарның узуну 30—35 метр. Силосту эки тыраанының соонда силостуң кырын 1,5—2 метр саван-биле чылыглап шуглаар.

Ногаан массаны сиген сараттарының аразынга силостаарын өскедаа өлөөн хей областарда база ажыглап турар. Ындыг болза-даа бо аргада четпес чүүл база бар. Ол болза шык силос массазынга деттининден сараатта сигеннин эгилериндан дудуп эгелээр, ол дудук сигенни 30—35 сантиметр хандыр үреп болур. Сигеннин ындыг чидириин болдурбас төлөде доорап шарын каан саван шарытларын сараттың ханазын дургаар чыый салыр. Ынчаар кылганда сиген-даа, саванда үрелип баксыравас. Силостуң шыгын сиирип алган саванны мал эки хөөнүг чиир. Оон ангыда силостуң кырын чүгле саван-биле шуглаар эвес, харын довурак-биле база хөөп базырар. Саванның каъдының кылынын 25—30 сантиметрден ашпас кылдыр кылыры таарымчалыг.

Чер кырының силостаашкынының үезинде чидириглер өлөөн эвээш болзун дээш силостап турар массаны эки таптап тырыыры эргежок чугула. Херектиң ужуру болза овааларга болгаш чер кырының траншеяларынга силостаттынган масса колдуунда аажок изип турар. Анаа температура 40—45 градус чедип турары ховар эвес. Чүге дээрге, овааларның хажыыларында доора ханалар чок болуп турарындан силос изип турар. Капитал тудугда силостаашкынга бодаарга овааларга, чер кырының траншеяларынга силостаарга агаар солчуушкыны өлөөн интенсивтиг болуп арттып турар.

Силостап турар массаны тракторбиле эки тырый бастырарын температураның бедий бөөр чоруунга шаптыктавышаан, силостап турар массадан артык агаарны өлөөн хемчээлге үндүрер арганы берип турар.

Овааларны иштинге силостаан мал чемнерин эки тырыыры-биле ону узун дургаар манзылардан азы хыртыннардан кылган түр быжыглаг ханажыгаштарны тургузар, оларны черже кадап киирген адагаштарга шыпшыр кагар. Быжыглаг ханажыгаштарның бедии 70—80 сантиметр болур. Ованга силосту салып доосканы соонда быжыглаг ханажыгаштарны уштур болгаш өске черге ажыглаар.

Чер кырының силостаашкынын улам ыңай сайзырангайжыдарда болгаш суг өттүрбес чиик покрышаны (шывыгны) ажыглаза чогуур. Чиик шывыгны ажыглаары силостаашкынга күш-ажыл чарыгдалдарын өлөөн кудуладыр болгаш мал чемнериниң чидириглерин кызырар. Даштыкы чурттарның практиказындан алгаш көөрге силос шыварынга полиэтиленни ажыглаары силосту овааларга, азы улуг эвес сараттарга кургаг будумелдернин 3—5 хуу чидириглери-биле камгалап алыр арганы берип турар. Оон-биле кады шывыг адаанда мал чемнери үрелип баксыраан таварылга кезүлбейн турар. Овааларны болгаш чер кырының траншеяларын шыпшыр турар үеде шывыг адаанче чаашкын суу кирбээн турарын бодаары чугула. Ынчангаш овааларның хажыызында ханаларының ийленчээ болдунар шаа-биле кадыр, а шывыгның ниити хевири крыша хевирлиг болур ужурлуг. Ол ышкаш шывыгның кыры оңгар ыйгылчак черлер чок, дески, суг саат чок агып турар ужурлуг.

Чер кырының траншеяларының шывыгларын онза хайгааараар херек. Багай тырыырга чаашкын чагган соонда чер кырының траншеяларында силос хананың үстүкү эринден куду сиңип бады баар чорук практикадан ховар эвес кестүп турар. Ындыг таварылгада чаашкын суу шывыг адаанче киирер болгаш мал чемнери, ылаңгыя траншеяларның ханаларында силос өлөөн хандыр үрелип болур.

Чер кырының траншеязын силос массазы-биле долдуруп тургаш, ону базырып шуглап кааанда ол ханалардан 1,5 метрден эвээш эвес бедик болгаш суг эки агар кылдыр үстүкү крыша хевирлиг шывыгны борбак кылдыр кылыры эргежок чугула.

Силостап турар массаның шыгы эвээжевээн турарынче онза кичээнгей салза чогуур. Силостап турар мал чемнериниң өл-шыгы үнүп каарга кургаг будумелдиң чидирин барык-ла ийи катап көвүдеп турарын хайгааралдар херечилеп турар. Силостап турар массага чидириглериниң көвүдээшкини ол массаның өл-шыгы үнүп турар үеде ооң иштинде агаар чуруму өскерлип турары-биле болуп база био-химиктиг чорудулгаларның дургузунда таарымча чок угланыышкын тыптып турар.

Чер кырынга силостаар арганы ажыглап турар үеде артык өл-шыгын үне бээринден чиг-эттиң өл-шыгын таарыштырып тургаш, чайлап болур. Чижээ, бобы оът-сигеннер силостап турар үеде өл-шыгын барыкла үндүрбес, оларның өл-шыгы 75 хуудан, кукурузаныы болгаш тарымал тооруктуу—70 хуудан кудулавас. Өл-шыгы бедик чиг-этти (ногаа уннарын, оларның артынчыларын) силостаарда суг сиңирери-биле кургаг чемнерни холуза чогуур.

Ованга азы траншеяга мал чемнерин силостаарын бир-ийи хүн дургузунда чорутса чогуур. Бедик дүжүттүг культуралар ажаалдазынга сес шак ажылдаанының үезинде 200 ажыг тонна үүрметтеттинген массаны берип болур силос ажаар комбайн барда чер кырынга силос салыр арга-биле 350—400 тонна силосту ийи хүн иштинде салып болур. Чүгле чүк дүжүрер сеткалар-биле дерээн четчир санныг чүк сөөрттүр автомашиналар-биле, азы самосвалдар-биле комбайнны хандырары эргежок чугула.

А. БЕРЕЗОВСКИЙ.

Көдөө ажыл-агый эртемнериниң кандидады.

(«Сельское хозяйство» солундан).

Барыын-Хемчиктиң комбайнерлеринде

Хомушку Хуралбай Кызыл-Мажалык МТС-ке үр үеде ажылдаан, дуржулгалыг комбайнер. Ол чүгле «С-4» деп комбайнга безин 1953 чылдан бээр ажылдап келген.

Эрткен чылын 365 гектар черниң тараазын ол ажаган, комбайнның сезонда ажылдаар нормазын дыка ажыр күүсеткен.

— Бо чылын совхозтуң-даа, колхозтарның-да тараазы чаагай, магалыг-ла-дыр!—деп Хомушку магадап чугаалады.

Дүштеки чем үези. Механизаторлар чангыс черге чыглып келгеш, дүжүт ажаан алырын сонуургап чугаалажып турганнар. Чыылганнарның аразында областың алдарлыг комбайнери, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Сарыглар Сула Чывылаевич оларның беседазынга база киржи берди.

— Эрткен чылын 400-түү планнап алгаш 600 ажырган мен, бо чылын 500-тен черле кудулатпас мен—деп Сарыглар еске комбайнерлерни сорук киргензиг чугаалады.

— Мен 450 гектар тараанны чайыг-ла ажаап ап шыдаар мен—деп Хомушку чугаалаан. Комбайнерлер шуптузу-ла аңаа улажып, ол орта бот-хүлээлгелерни алганнар.

— Хуралга эвес-даа болза, боттарывыс тус-тус хүлээлгелерни алдывыс... чангыс Содунам-на чүве ыыттавайн баарды—деп оларның аразында бир-ле шоваа аныяк оол ол кижиже көргеш, ооң сагыжын дүргедеткен хевирлиг чугаалады.

«ДТ-24» деп тракторнуң башкарыкчызы оол чугаалашкан механизаторларның сагыш-сеткилин улам-на дүвүредипкен. Ол тракторист септеп каан сиген кезер машинаны сөөрттүп алган болду.

— Ат болган чүве! Бо сиген кезер машина ам чаа чоруп чыдары ол-дур. МТС-даа, район организациялары-даа мал чемнерин белеткээр ажылды чугула айтырыг кылдыр көрбейн турарының бир фактызы ол-дур ийин деп, Сарыглар Сула бодунуң хомудаан сеткилин илерети.

Шынап-ла, сиген кезилдези эгелээнден бээр бир ай болуп турда, районда сиген белеткелинің планы август 5-ке чедир чүгле 25,7 хуу, силос салыышкыны—55,9 хуу күүсеттинген. Демги сиген кезер машинаны «Большевик» колхозка чорудары-биле планнаан турган. Ындыг-даа болза, МТС ол машинаны дыка озалдадып чоруткан.

— Бисти безин көрүңер-даан, бир эвес комбайннар септелгезин баш бурунгаар дооскаш, мал чемнерин белеткээр талазы-биле колхозтарывыска дузалажып ажылдаан болзувусса, мындыг шыырак, тырың эрлер чүнү-даа кылып каапкыже болдувус. Ам-даа үш комбайн холдан үндүр септеттинмээн, ангылап ажаар машиналарның септелгезинче озалдаашкын-биле кирген турдувус—деп аныяк комбайнер Шагдыр-оол чугаалады. Шынап-ла, августуң барык-ла өгезинге чедир лафеттерниң чангызы-даа септеттинмээн болган.

— Эрткен чылын «Большевик» колхоз аңгылап ажаап алыышкынны үнелеп көргеш, тараазын чидиригге чокка ажаап апкан турган. Колхоз даргазы эш Чавыдак ол орта эр хей болган. «Ленин оруу», «Совет Тываның 5 чылы» колхозтар оон ойталап тургаш, тараазын чидиригге таварыштырган—деп механизаторлар ниитизи-биле чугаалаан.

Демги-ле оол—кашты ширбидиптер сен, моң, Содунам?—деп демгиле айтырыынче катап эглип келди.

— «Совет Тываның 5 чылы» колхозтуң тараазы хөй эвес, 200 гектардан эрттирбес мен—дээш, кезек боданып олургаш—эрткен чылын 265 гектар тараанны ажааган мен—деп чугаалдаш, Содунам ыыт чок чорупту.

Ол чоруптары билек комбайнерлер боттарының комбайннарының дугайында чугаалап эгеледилер. Хуралбай бодунуң демги-ле комбайны-биле 1953 чылдан бээр ажылдап келгенин илеретти. Беш чыл дургузунда ооң комбайны чангыс-даа капитал септелге чокка ажылдап келген.

— Хүлээлге-даа хүлээлге-ле болгай. Мээң демги ап турган хүлээлгем чүгле күскү сезоннуу тур. Мен бо комбайнымны 1960 чылга чедир капитал септелге чокка ажылдадыр мен—деп Хомушку Хүрен-оолович чугула айтырыг көдүрүп үндүрдү.

— Ол сөзүнү черле эзлеп шыдаар сен, Хомушку, бо чылын сээн машинаңны септээривиске бичиидаа үрелги дег чүве чок болду—деп Сула Чывылаевич деткип чугаалаарга, өскелери—кызыдып көр, ону шыдапсынза шуут-ла эр хей болганың ол—дижип деткидилер.

— Хөөрээн-даа чүве чок, шынапла шыдаар мен, көргей-ле силер—деп, Хомушку каш сөс-биле харылады.

Техниканы камныг эдилээринче чугаалажыышкын угланды. Хуралбай-биле кады комбайн алганнарның комбайннары каш удаа капитал септелгени эрткен. Бир комбайнны бо чылын ажыглаар аргажок кылдыр үрелгениден МТС үндүр бижип каапкан болду. Үндүр бижээн комбайнны комбайнер Шүгдүр-оол ынчан хүлээп алган турган. Комбайнның үрелген чылдагааны комбайнерниң ону кам чок эдилээнинден, ийи талазында МТС-тин дирекция чери ук комбайнны сезоннар үезинде чангыс кижиге быжыглавайн, хөй кижилерге эдилеп турганындан болган.

Комбайннарны, черле техниканы кижи болганынга-ла эдилеп чорук хоралыг. Ындыг болганда комбайнны-даа, тракторну-даа бир дугаарында хүлээп алган кижи аңаа доктаамал ажылдаары чугула деп механизаторлар санап турар.

— Дүжүт ажаарын Сарыглар-биле чангыс черге үш чыл улаштыр кады чорудып келген мен. Ооң дуржулгазын бодумга шингээдип апкан мен. Комбайнер чүгле тараанны ажаар эвес, харын ажылдап турган бригадазынга организакчы болурун билдим. Техниктиг хайгааралды доктаамал эртен, кежээ чоруттушаан, ол үеде хову бригадазының бригадири азы учётчиги-биле чугаалалажып, каяа, канчаар ажылдаарын дугуржуп албышаан, тараа шөлдеринде оңгарларны хөмери, кывар, чаар материалдарны, сугну болгаш тараа сөөрттүр машиналарны, зъттарны таарыштыр тургузуп алыры комбайнның бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырар болгаш бо талазы-биле организакчы ажылды чорудары чугула—деп аныяк комбайнерлерге Хомушку чугаалап берген.

«Ленин оруу» колхоз эрткен чылын комбайндан тараа сөөрттүрүнге тырттар күштерни чөп ажыглап шыдаваан. Ол колхозка ажылдап турган комбайнер Амырмиттиң комбайнының бункеринге тараа иззээже чедир турган. Ону сөөртүп алырынга тырттар күштерни ажыглавайн турганы четпес.

Амгы үеде, тараа шөлдеринде агып чыдар сугларны чайладыр аксыр, оңгарларны, буга-сумуннарны дескиледир, аштаттынмаан шаннарны дүрген аштадыр, комбайн, автомашина, тергелиг аттар эртер оруктарның, көвүрүглерниң үрелик черлерин шалыпкын кылдырар, четче кылдынмаан өске-даа белеткел ажылдарын дораан доостурар талазы-биле шиитпирлиг хемчеглер алыры негеттинип турар дээрзин комбайнерлер демдеглеп турдулар. Ол бүгү үүлдер бүрүн кылдынган турар болза, комбайннарның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга улуг ужурдузалыг болур. Районнуң кайы-даа колхозтарында дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелдер чоокка чедирле доозулбайн турган. Ам ол четпестерни шиитпирлии-биле чайладыр.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

«Шынның» корреспондентизи.

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң Азас фермазының саанчызы Б. Бараан бодунуң саап турар 12 инектериниң чай үезинде хүн бүрүде 84 литр сүттү саап турар.

Чурукта: саанчы Б. Бараан.

Фото **В. Лутковтуу.**

Чайгы дыштанылгада

Эрткен өөредилге чылы доостурунуң бүдүүзү чоокшулап турда, Чаа-Хөл районнун Ак-Туруг ортумак школазының элээди класстарының өөреникчилери чайгы дыштанылгазын боттарынга болгаш төрээн школазынга база колхозунга ажыктыг кылдыр эрттиреринче планнап алганнар. Оларның салган сорулгазы күүсеттинип турар.

Ылангыа школа септелгезинге өөреникчилерниң массалыг киришкениниң уламындан септелге колдуунда доозулган. Тоску классчы Зотов, алдыгы классчы Александр олар школаның хеп складынга немей улуг өрээлди кылышканнар. Өөреникчилер Кара-оол биле Сундуй-оол печкалар кылыр довурак болгаш өске-даа материалдарны сөөртүп, ону печниктерге чоокшуладып берип турганнар. Ындыг янзы чижектерни санаар болза кончуг хөй.

Септелгеге чүгле өөреникчилер эвес, ада-иелер база идепкейлиг киришкеннер. Чижээ, Клик, Хемер-оол, Кунгаа болгаш оон-даа өскелер школаны малгаштап, чугайлап, дозулаарынга мергежилдиг, мурнакчы болганнар.

Чоокта чаа школада ажыл-агый эргелекчизи В. Доржатпанның удуртулгазы-биле элээн хөй өөреникчилер төрээн колхозунга 10 тонна сигенни кезип бээри-биле аттанышкан.

Б. КААДЫР-ООЛ
А. КАҢ-ООЛ.

Кызылдың школалары чаа өөредилге чылының мурнунда

Кызылдың школаларының башкылар коллективтери болгаш гороно эрткен өөредилге чылында СЭКПниң XX съездизиниң өөредилгени политехнизастаарын экижидериниң дугайында айтыышкынын күүседирин боттарының чугула сорулгалары кылып келген.

Ынчаарга хоорайның школаларынга өөредилге кандыг байдалдыг болуп эрткенил? Школалар четкизиниң болгаш өөреникчилер санының талазы-биле план күүсеттинген. Бүгү-ниитиниң өөредилгезиниң 11 школалары, бир школа-интернат болгаш ажылчын аныяктарның ортумак школазы хоорайга ажылдап турган.

Эрткен өөредилге чылының түннелдерин сайгарып көөрге, хоорайның школаларының өөредилге-кижизидилгелиг ажылында чамдык экижидилгелер бар. Аңгы-аңгы 40 класстар өөредилге чылын багай демдек чокка чедиишкинниг дооскан. 10-гу классты 268 өөреникчилер дооскан, ооң иштинде 61 кижи бүдүрүлгеге ажылдап турган ортумак эртемни чедип алганнар. Бүгү өөреникчилерниң иштинден 5 болгаш 4 демдектерлиг болганнар—1173, а чүгле 5 демдектерлиг болганнар—179 кижи. 6 кижи 10 классты алдын болгаш мөңгүн медальдарлыг дооскан.

Школалар аайы-биле өөредилгениң шынары 90,1 хуу болган. Бо талазы-биле бирги черни № 4 эге школа (эргелекчизи эш Сватикова) эзлээн, ында өөредилге шынары—98,5 хуу. Бирги черде: чеди чыл школаларындан № 8 школа (директору эш Пуговкин), а ортумак школалардан—№ 1 школа (директору эш Чередниченко) болганнар. Бо школаларда өөредилгениң бедик шынарлыг болганының чылдагааны болза, оларның башкылар коллективтеринден организакчы-даа, кижизидилгелиг-даа ажылдарны бедик деңнелге тургузары дээш күштү чүткүлдүү-биле үндүрүп турганында болур.

Ындыг болзажок өөредилге чылының түннелинден көөрге, четпестер база бар болган. Өөреникчилерден 122 кижи ол-ла класстарында дагын олуруп калганнар, а 241 кижи күзүн шылгадыры-биле артып калган. Өөредилгениң шынары № 10 школага мурнуку хевээр эңне куду болган, ында 568 өөреникчилерден 74 кижи багай өөренгеннер.

№ 10 школаның өөреникчилериниң четпес өөренип турарының чылдагааннарының бирээзи болза, ол школаның директору эш Беспалов башкылар коллективин медерелдиг, чүткүлдүг ажылдаарынче мынчага чедир мобилизастап шыдаванында болган. Ол школаның өөредилге эргелекчизи безин аныяк башкыларга эргежок чугула методиктиг дузаламчыны көргүзүп шыдаваан. Оон аңгыда, администрация болгаш башкылар коллективи ада-иелериниң ортузунга кижизидилге ажылын, педагогика талазы-биле янзы-бүү хевириниң пропагандазын эки тургузуп шыдаваан.

Ада-иелериниң ажылдап турар черлериниң аайы-биле партия болгаш профэвилел организацияларыбиле кады ада-иелериниң хуралын кылыры ышкаш ажылдың ындыг боттуг хевирлерин бо школа ажыглаваан. «Школаның үнү» деп хана сөлүнү бүдүрүлгелерге чүгле 4 катап үндүрген. Ук школаның аныяк башкылары хоорайның өске школаларында эки башкыларның дуржулгазын өөренмейн турганнар.

Партия болгаш чазак ургуларның өөредилгези дээш сагыш-салып, акша-хөрөнгини үндүрүп турар. Оон херечизи ындыг: бистиң хоорайның улус өөредилгезинге 1957 чылда 7714 муң рубльди чарыгдаан болза, 1958 чылда дөзевилеп бергени 9 миллион 317 муң ажыг рубль болуп турар.

Амгы үеде Кызылдың школалары өөредилге чылынга кызымаккайы-биле белеткеним турар. Хоорайның 13 школаларындан 10 школа өөредилге чылынга белен, оларның иштинде 6 школаны күрүне комиссиязы хүлээп алган. Школа бүрүзүнде оларны шефтээр организацияларны болгаш бүдүрүлгелерни кожуп берген. Оларның сыңай харылзаалыг ажылдаары школаларның мурнунга туруп келир хөй санныг педагогика, ажыл-агый болгаш өске-даа айтырыгларны улам дүрген болгаш эки шиитпирлээрин хандырар ужуртлуг. Шефчи организация-биле харылзааны № 7 школада эки тургускан. Мында шефтээр ажыл школаның барык бүгү амыдыралын—материал-ажыл-агый, өөредилге-кижизидилге ажылдарын хаара тудуп турар.

Чижээлээрге, тудуг трези (начальниги эш Харламов) тудугнуң хөй ховар материалдары-биле школага дузалаан. Спорт залы тургузарынга оңгарны экскаватор-биле эки белеткеп берген. Трестиң инженери эш Гребнев 8 класс өөреникчилериниң бүдүрүлге практиказын удуртуп турган. Типография (директору эш Бергер) база школага эки дузалажып турар. Эш Бергер бүдүрүлге практиказын чорударының программазын чогаадырынга киржип, практиканы боду удуртуп турган болгаш үстүү классчыларның политехниктиг кежээзин чорударынга дузалаан. Үстүү классларның элээн каш өөреникчилери аңаа тускай эртемнерни шингээдип ап, харындаа динотипистер, өрүкчүлер болуп, ында доктаамал ажылдай бергеннер.

№ 9 школаның өөреникчилери ыяш заводунуң (директору эш Кандауров) девискээрин, аштап-арыглааннар, а завод чери школага хылдыг хөгжүм херекселдерин белекке берген. Амгы үеде өөреникчилер боттарының күжү-биле стол-сандайлар септелгезин кылып турарлар. Пионер слёдунуң хүнүнде ол-ла школага Культура эргелелиниң кинофикация килдизи чиңге пленкалыг аппаратты халаска берген болгаш аныяк механиктер бөлгүмүнүн удуртукчузун берген. Өске-даа мындыг чижектерни көргүзүп болур. Сельхозснаб чери (директору эш Солдатов) школага база эки дузалап турар. Ол септелге мурнунда школаны бүрүү-биле көргеш, хөй үүлдер талазы-биле улуг дузаны чедирген болгаш № 5 школага ол чер радиол берген.

Ынчаарга № 1 школа-биле облпотребсоюзтуң аразында харылзаа көңгүс өске болуп турар. Эш Арланмай болгаш облпотребсоюзтуң өскедаа удуртукчулары школага барбастар, ооң хереглелерин билбестер. № 10 школаны шефтеп турар харылзаа чери болгаш мебель фабриказы база бо талазы-биле багай ажылдап турарлар. Алгы заводунуң (удуртукчузу эш Скрыль), туйбу заводунуң (удуртукчузу эш Акимов) автотрестиң болгаш өске-даа чамдык черлериниң коллективтеринден оларга хамзарышкан школалар боттуг дузаламчыны албайн турар.

Ындыг болза-даа шефтериниң болгаш школаларның чамдыкта багай харылзаалыг болуп турарынга школаларның дирекция черлери база бурууулуглар. Чижээлээрге, № 3 школаның дирекциязы бодунуң шефтериниң мурнунга айтырыг тургуспас болуп турар.

Школалар септелгезинге ада-иелер база улуу-биле дузалап турарлар. Чижээлээрге, № 1 школага эштер Буркина болгаш Иванова, № 3 школага эштер Ишукин, Сердобов болгаш өскелер-даа ак-сектилдиг-биле, чүткүлдүү-биле дузалааннар.

База бир демдеглезе чогуур чүүл болза, 10 класс доосканнарны ажылга таарыштырып тургузары болур. Бо талазы-биле чамдык бүдүрүлгелериниң удуртукчулары эки үүлдерни кылып турар. 10 класс доосканнардан 77 кижи тускай мергежилдиг болуп, бүдүрүлгелерде ажылдап турар. Чижээлээрге, эрткен болгаш бо чылын 10 класс дооскулаан 15 кижи типографияда ажылдап турар. Оларда идепкейлиглер хөй, ылаңгыя Соловьева— парлаар салбырда, Ананьина—цинкографияда эки ажылдап турарлар. № 1 школаның доозукчулары 9 оолдар чолаачылар болган болгаш чолаачылап ажылдап турар. № 2 школаның 10 класс доозукчулары Чаксынай, Анчимаа, Монгуш олар башкылар болгаш кижизидикчилер болуп ажылдай бергеннер.

Ындыг болза-даа 10 классчыларның чамдыызы ажылга ам-даа «тургустунуп» турар, а чамдыктар шуут ажыл чок болгаш безин өөренмейн-даа турар. Бо мындыг чоруктуң болуп турарының бир кол чылдагааны болза, оларны ажылга тургузарының талазы-биле хоорайдаа, область-даа комиссиялары боттарының хүлээлгелерин четпес боттандырып турарында.

Чаа өөредилге чылынга белеткелде база бир четпес чүве болза, чамдык өөредилге номнарының четче эвес болуп турары болур. Чижээлээрге, 5-ки класска немец дылдың, ботаниканың болгаш чамдык өскедаа өөредилге номнары чедишпес болуп турар. Оттулар чүүл-биле школалар хандыртынган. Кадр айтырыы колдуунда шиитпирлеттинген.

Ам бистиң мурнувуста сорулга болза, арткан хүннерде школаларның өөредилге чылынга белеткелин үлегерлии-биле дооскаш, школа назылыг ургуларны бүрүү-биле школаже хаара тудар хемчеглерни алгаш, сентябрь 1-де бүгү ургуглар школага келген турарын хандырары болур.

В. ГНЕВЫШЕВА.

Венгрия бөгүн

★

АНТОН АПРО,

Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының политбюро кежигүнү.

★ ★ ★

Аштан болгаш Хортиниң фашистиг өзүзүнүң истелгезинден дескеш, 15—20 чыл мурнунда чуртундан чоруткан венгрлер, ам төрээн черинге ээп чедип келгеш, бодунуң чуртун-даа, төрээн суурун-даа, хоорайын-даа барык-ла танывайн турар.

Совет Эвилелиниң болгаш ооң эрес-маадыр армиязының маадырлыг болгаш шудургу демиселиниң түннелинде венгр улус хосталганы алганындан бээр Венгрия улуг оруқту эртип, улуг хөгжүлдени чедип алган.

Дайын сөөлүндеги бистиң кол сорулгавыс үрелип хоозураан улус ажыл-агыйын катап тургузары болуп турган. Ынчангаш дөрт чыл мурнунда, 1949 чылда Венгрияның үлетпүрү ооң мурнунда кайы-даа үеларде бүдүрүп турганындан хөй продукцияны кылып үндүрген. Ол чедишкинге үлетпүр бүдүрүлгелерин национализастааны болгаш планныг ажыл-агыйны чорутканы улуг идиг болган.

Чуртта амгы үениң хөй-хөй үлетпүр бүдүрүлгелери тургустунган турган. Чаа бүдүрүлгелерден ангыда, мурнунда турган чүс-чүс бүдүрүлгелерни алгыдып, оларга чаа цехтерни болгаш мастерскаяларны немей тутқулаан база оларны амгы үениң чаа станоктары-биле чепсегээн. Бис үлетпүрүнүң мырынай-ла чаа адырларын тургускан бис. Венгрияга мурнунда бүдүрбейн турган хөй-хөй үүлдерни кылып үндүрүп турар апарган бис. Ол чаа продукцияларга даг үлетпүрүнүң машиналары, тудуг үлетпүрүнүң дериг херекселдери, янзы-бүү станоктар, приборлар, элекротехниктиг дерилгелер, эмнер үүлү болгаш чээли) черлиг улуг ажыл-агыйлар эвээш, миллион чыгыы хензиг, үүрмек ажыл-агыйлар хөй турган чорук көдээ ажыл-агыйның онзагай байдалы ол турган. Оон аңгыда бүдүн чартык миллион кижилер чер чок хөлечиктер болгаш түренги чурталгалыг көдээ ажыл-агый ажылчыннары болуп турган.

«Чер чок Яноштарның» чаржынчыг амыдыралының дугайында кылын дептерлерни бижип болур, оларны бижип-даа турган.

1945 чылда чуртту хосталган чоруу-биле тараачыннарның ол чаржынчыг түренги байдалы үзүткаттынган. Венгрияның Коммунистиг партиязының инициативазы-биле чаа тургузугнуң ап чоруткан баштайгы кайгамчыктыг хемчээ болза чер реформазының дугайында хоойлу болур. 640 муң ажыг хөлечиктер, көдээ ажыл-агый ажылчыннары, хензиг чер эдилеп турган тараачыннар черни алган—75 муң помещиктерниң черин оларга хуваап берген бис.

Чуртту хосталганының соонда Венгрияның тараачыннары улуг сорук киришкин-биле ажылдап эгелээн. Эрткен чылдарның дургузунда хөй-хөй ажылчы тараачыннар улуг ажыл-агыйның артык күштүүн билгеш, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге кооперативтеринде кирген. 1956 чылда контрреволюция социализмниң ол даныр күжүнче калчаалыы-биле шоглап турганнар. Чамдык бүдүрүлге кооперативтери, бирги өөлчегде материалдыг сууру чедишпес кооперативтер тарап бы-дараан-даа болза, контрреволюсчулар, Имре Надьдың лагериниң өскериикчи кижилери бүдүрүлге кооперативтерин сандарадып шыдаваан.

Материалдыг болгаш политиктиг базазы эки бүдүрүлге кооперативтери контрреволюстуг шуурганга алыспайн, коллективтиг ажыл-агыйны камгалап ап шыдаан. Контрреволюцияны чылча шапканының соонда быжыг туруштуг бүдүрүлге кооперативтериниң үлегери-биле хөй-хөй чаа кооперативтер организастаттынган азы мурнунда тарай берген кооперативтер катап тургустунгулаан. Күрүне ажыл-агыйларының девискээрин катай алырга, бистиң чуртувустуң бүгү тарыыр чериниң 22—23 хуузу социалистиг улуг ажыл-агыйларга хамзаржып турар. Моон сонгаргы чылдарда ол хууну улуу-биле көвүдедирин оралдажыр бис.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге кооперативтеринге партия болгаш чазак улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Үш чыл планының дургузунда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези 12—13 хуу өзер. Ол өзүлдеге бүдүрүлге кооперативтериниң көвүдээри база-ла элээн хемчээл-биле сатылдарлыг болур.

Ыаавыла дужаалгаларны күш чок болдурар дугайында болгаш мурнуку чылдарның алдагалдарлыг чоруктарын күш чок болдурар дугайында ажылчын-тараачыннның революстуг чазааның шиитпирлери чуртта таарымчалыг байдалды тургускан болгаш тараачыннарны улам эки ажылдаар күзелин хайныктырган.

Венгрияда улус-демократтыг тургузугнуң экономиктиг чедишкиннериниң дугайын чугаалавышаан, бистиң улустуң культуразының болгаш социал хандырылгазының талазы-биле чедип алган түннелдериниң дугайында хөй үүлдерни чугаалап болур.

Хөй чүс чылдарның дургузунда Венгрияның культурлуг амыдыралы дарлакчы аңгыларның эрге-ажыктарынга чагыртып чораан.

Фашисчи Хортиниң өзү тургузуу улус чонну чүве эскерип билбес согур кылдыр артырарын оралдажып турган. Өскерлиишкин чүгле улусчу тургузугнуң үезинде болдунган. Чуруттуң ортумак школаларынга эрткен чылын 172 муң кижи өөренген. (Хортиниң өзү тургузуунуң үезинде ортумак өөредилге черлеринге 52 муң кижи өөренип турган). 1956—1957 өөредилге чылында 31 дээди өөредилге черлеринге дайын мурнундагызында 3,5 катап хөй студентилер өөренген.

Венгр эртемденнер амгы улус демократиязының үезинде ышкаш ындыг дузаламчыны күрүнеңиң талазындан кажан-даа албайн турган. Эртем-шинчилел ажылын Эртемнер академиязында болгаш адырлар аайы-биле эртем-шинчилел институттарында чорудуп турар. Чуртта ниитизи-биле 86 эртем-шинчилел албан черлери бар, оларда ийи муң ажыг эртем ажылдакчылары ажылдап турар. Венгр эртемденнер эртемниң янзы-бүү адырларының талазы-биле боттарының төрээн чуртун бүгү делегейге алдаржыдып турарлар. Ам Брюссельде Бүгү-делегей делгелгезинде венгр инженерлер болгаш уран-чүүлдүг ажылдакчылары хөй-хөй шанналларны чедип алган.

Театр культуралы чыл келир тудум-на хөгжүп турар. Чуртта ажылдап турар 26 доктаамал театрларның залдары үргүлчү көрүкчүлер-биле долдунган ажылдап турар.

Бо чүүлдү бистиң чуртувуста байдалдың чүгле ниити чүүлдерингe холбаштырган болза-даа, Венгрияда улус демократиязының дугайын, бистиң төрээн чуртувустуң амыдыралының дугайын совет өөнүктериниске таныштырар боор деп бодап тур мен.

Контрреволюцияны чепсектиг күш-биле чылча шаап турда катап тургустунган Венгрия социалистиг ажылчын партияны долгандыр венгр ажылчы чоннар кажангызындаа артык сырый каттышкан. Бистиң партиявыс контрреволюцияның мурнунда турганындан сан талазыбиле эвээш-даа болза, ооң чаңгыс эви кажангызындан-даа артык быжыг болгаш массалар-биле харылзазы улам-на быжыккан. Ол харылзааларны калбартып ханыладыры бистиң партиявыстың политиказының төвүнде туруп турар.

Контрреволюция болгаш бистиң хөрээвиске хора чедирер дээн ревизионистерниң оралдажыышкыны бүгү шынчы венгрлерге улуг кичээл болган деп ам бис чугаалап болур бис. Бир эвес Венгрияга контрреволюция тиилээн болза, улус-демократтыг тургузугнуң бүгү чаалап алыышкыннары оскүндүрган турар ийик деп чүвени бистиң күш-ажылчы улузувус билгеи.

Бөгүнгү Венгрия дээрге, амыдыралдың үнер дөстери аттыгып, тургузукчу күш-ажыл хайныгып турар чурт, келир үеге бүүреалдың чурту болуп турар. Фабрикаларның болгаш заводтарның ажылчыннары, тараачыннар, улуска бердинген интеллигенция социалистиг Венгрия дээш ак-сеткилдиг ажылдап турар. Совет Эвилелиниң улустары-биле болгаш өске-даа социалистиг чуртларның улустары-биле акы-дуңма найырал бистиң улуг эчис сорулгавысты дүрген чедип алырывыстың кол үүлү деп билип турар бис.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязынга ССР Эвилелиниң төлээлери

Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының Нью-Йоркта ажыттынып турар тускай онза сессиязынга киржир төлээлерни ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели дараазындагы составтыг кылдыр томуйлаан: төлээлериң баштыны А. А. Громыко—ССР Эвилелиниң Даштыкы херектер министри, төлээлериң кежигүннери В. А. Зорин—ССР Эвилелиниң Даштыкы херектер министриниң орлакчысы база А. А. Соболев—ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлээлекчизи.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы болган. Ливандан АКШ-тың шериглерин болгаш Иорданиядан англи шериглерни үндүрер дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүбиле КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза сессиязын чыылдырарын саналдаан Совет Эвилелиниң дилээн ёзугаар бо хуралды чыылдырган.

КНО-нуң чиңгине секретары Ирак Республиканың чазааның төлээлекчизи Х. Джавадтың бүрүн эргезин долу чурум ёзугаар деп санап турарын даргалакчы Жорж-Пико (Франция) хуралды ажыдарда чарлаан. Джавад допчу чүве чугаалаан, Ирак Республиканы тургузарынга чедирип келген ирак армияның патриотчу шимчээшкинин бүгү улустуң деткээнин дыңнадып, ол шимчээшкин реакцияның тергиделинден Иракты хостаар соруглалыг болган чүве деп чугаалаан. Республиканың чазаа бодунуң делегейге хүлээлгелерин болгаш КНО-нуң Уставын сагыыр база бүгү күрүнелербиле найыралдыг харылаалларны тудар болгаш деткинр бодалдыг деп ол чугаалаан.

Хүн айтырыын бадылаанының соонда ССРЭ-ниң төлээлекчизи А. А. Соболевка сөс берген.

Айыыл чок чоруктуң Чөвүлели бодунуң амгы составының хараазыбиле, а ол ышкаш тайбыңның чепсээ болур Чөвүлелдиң ажыл-чорудулгазын АКШ-тың политиказының мунчурадыш турарының хараазы-биле агрессияны саат чок соксадыр база америк болгаш англи шериглерни Ливандан болгаш Иорданиядан үндүрер хемчегларни алыр шинек чок болган деп А. А. Соболев демдеглээн. АКШ биле Англия боттарының шериглерин ол чурттарже октаварын, ынчангаш Айыыл чок чоруктуң Чөвүлели Араб Чөөн чүкке чөрүлдээниң калбарарын болдурбас дугайында айтырыгны чугаалажып көрген турбуже, боттарының агрессиязының хемчээлдерин калбартыш үргүлчүлеп турар.

Араб Чөөн чүкте эгелей берген дайын чөрүлдээзин соксадырының боттуг хемчегларын дүрген алырыбиле КНО-нуң чиңгине секретарының киржилгези-биле беш күрүнелериң чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын саат чок чыылдырарын ССРЭ-нин чазаа саналдаан чүве деп А. А. Соболев чугаалаан. Ынчаарга АКШ-тың болгаш Англияның чазактары делегейниң хөй-ниитизиниң негелдезин херекке албайын, харын ындыг чөвүлел хуралды чыылдырарын үзүп, делегейниң улустарының мурнунга аар-берге харысалганы боттарынга алганнар. АКШ-тың болгаш Англияның Чоокку Чөөн чүкте агрессчи үүлгедиглери үргүлчүлеп турар ол байдалче Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң кичээнгейин ССРЭ-ниң төлээлекчизи угландырган. Боттарының шериглерин Ливандан болгаш Иорданиядан үндүрер деп чугаалаарбиле чагдыныр алгаш, АКШ биле Англия херек кырында ол чурттарже боттарының шериглерин немей октаварын үргүлчүлеп турарлар. Араб чурттарга удур агрессияны калбартырының суурун белеткээрибиле Багдад керээзиниң чурттарында чаа дайын хемчеглерин чоруткан. Ол районда америк болгаш англи базаларда чепсектиг күштерниң саны көвүдеп турар. Амгы үеде Чоокку Чөөн чүкте азы ооң чоогунда чеден муң шериглерни мөөнөөн. АКШ-тың болгаш Англияның ол районда ужар-чүүл базаларында муң-муң самолеттар турар. Ол күрүнелериң ол районда шериглалай күштери 120 чедир дайынчы болгаш десант корабльдерлиг болу берген.

Мынчангаш, делегей болза Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте чөрүлдээниң чидигленириниң айылындан мурнуку хевээр чайлатынмаан деп А. А. Соболев чугаалаан. Бо чорук араб күрүнелериң иштики херектеринге даштыкы холгаарлаашкынны болдурбазынга сонуургалдыг бүгү-ле кижилерни дүвүреттпейн барып шыдавазы билдингир.

Иракта иштики болуушкуннарбиле, а ол ышкаш КАР-ның талазындан кыжаныышкын дээр хоозун чүве-биле болгаш «хажыызындан агрессия» дижир чылдактарбиле АКШ-тың болгаш Англияның агрессиязын агартыр оралдажыышкыннарының кандыг-даа барымдаа чогүн ССРЭ-ниң төлээлекчизи көргүскен. Ирак Республикага улур кажарлаашкыннарның тактиказы буурап дүшкен болгаш Каттышкан Штаттар биле Англия боттары бөзин Ирактың чаа чазаан хүлээп көөр ужурга таварышкан.

Улустарның негелделери болгаш Чоокку Чөөн чүкте агрессияны үзүткаар деп тайбыңга ынакшылдыг күрүнелериң шиитпирлиг чоруу өске чурттарже, бирги өөлчегде Ирак Республикаже болгаш КАР-же агрессияны калбартырындан бо үечадада дадагалзаарынче чепсектиг халдаашкынның эгелекчилерин албадашкан деп А. А. Соболев чугаалаан. Ынчалзажок, Ирак Республиканы барыын талакы күрүнелериң өзу барымдаалаш хүлээп көргени амгы үеде ол районга чөрүлдээниң калбарарының болгаш чидигленириниң айылы бүрүн чайлатынган, а Иракты болгаш өске-даа араб күрүнелериң айыыл чок чоруу хандыртынган дээни ол эвес-тир.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте чепсектиг халдаашкынны бүрүн соксадыр база даштыкы холгаарлаашкындан ол районуң улустарын адырты дег байдалдарны аңаа тургузар дугайында айтырыгны ең дүрген шиитпирлээри мурнуку хевээр негеттинип турар.

Иорданиядан болгаш Ливандан даштыкы шериглерни үндүрген, саат чок үндүрген турар ужурлуг! Оларның аңаа турары—улустарның тайбыңына болгаш айыыл чок чоруунга доктаамал кыжаныышкындыр, ол дээрге КНО-нуң Уставын ооң кежигүннери күрүнелер эптежип шыдавас кылдыр үрээни ол болур.

Бир эвес Каттышкан Нациялар Организациязы бо берге үеде чогуур хемчегларни албайын, ынчангаш агрессорларга улам ыңайгы дүжүп берилгенни кылыптар болза, ол бодунуң ат-алдарын болгаш улустарның идегелин дедир өөлбес кылдыр чидирер, а делегей болза делегейниң чаа дайынының халавынче киир тыртырган туруп болур деп А. Соболев чугаалаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза сессиязын дүрген чыылдырарын ССРЭ-ниң төлээлекчизи негээн болгаш совет резолюцияның төлевилелин киирген.

Ооң соонда АКШ-тың төлээлекчизи Лодж чүве чугаалаан, Ливанда америк агрессияны агартырын оралдашпышаан, өрги чаңчыл болган күүлдерин чулчуруп турган. «Ливанның хамаарышпас болгаш девискээр талазы-биле будун турар чоруунга кыжаныышкын» дугайында болгаш «хажыызындан агрессия» дугайында даап бодаашкынарын КНО-нуң Ливанда хайгааракчыларының түңнелдери бүүредир ойтур шапкан турбуже-ле, ол даап бодаашкыннарын ол катаптап турган. Бедик деңнелге чөвүлел хурал база дагын соңгаарлап турарының буруузун Совет Эвилелинче чуй каарын Лодж хей-ле орадашкан. Совет Эвилелиниң резолюциязының төлевилели АКШ-ка таарышпас-тыр, деп ол медеглээн, чүге дээрге, Ливандан америк шериглерни саат чок үндүрер дугайында ында киргеи чүүл ооң сөстери-биле алырга, «боттуг эвес» болуп турар.

Мээң чазаам бир эвес сессияның шиитпирлери АКШ-тың болгаш Англияның Ливанда болгаш Иорданиядa чепсектиг халдаашкынынга хамаарышпас болур болза, Кол Ассамблеяның тускай сессиязынга Ливанда болгаш Иорданияда байдалды чугаалажырынга удурланмайн турар деп Англияның төлээлекчизи Диксон медеглээн.

Тускай сессияны чыылдырар дугайында АКШ-тың саналдаан саналын Диксон деткээн болгаш Ассамблеяның сессиязын август 13-те чыылдырарын саналдаан. Диксон база-ла Лодж ышкаш, АКШ-тың болгаш Англияның Ливанга болгаш Иорданияга удур агрессиязын агартырын бар-ла шаа-биле оралдашкан.

Ирак Республиканың төлээлекчизи Джавад допчу медеглел кылган, Айыыл чок чоруктуң Чөвүлели Чоокку Чөөн чүкте байдал дугайында айтырыгны көөрүн Ливанның хомудалынан эгелээн-даа болза, америк шериглерни дүжүргени ол айтырыгның бүдүжүн үндезини-биле өскерткен, а англи шериглерни Иорданияда дүжүргени тургустунган кризисти улам-на нарыыдаткан деп айыткан... Ливанның болгаш Иорданияның девискээринден даштыкы шериглерни үндүрер дугайында айтырыгны Ассамблея хамыктың мурнунда көөр ужурлуг деп ол чугаалаан. Резолюцияның америк төлевилелин ол деткивээн.

Канаданың төлээлекчизи Ритчи америк резолюцияның төлевилелин деткээн болгаш Кол Ассамблеяның сессиязының үезинде улуг күрүнелериң болгаш сонуургалдыг күрүнелериң төлээлекчилериниң анза чөвүлел хуралдарын чорударының аргазы тыштын, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң айтырыгларын ниитизи-биле үре-түңнелдиг чугаалажып шиитпирлээр боор деп идегелин медеглээн.

Ливанче америк болгаш Иорданияже англи шериглерни киргениби-биле холбаштыр Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте тургустунган байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажыры-биле Кол Ассамблеяның онза сессиязын чыылдырарынга хамаарыштыр Ирак Республиканың төлээлериниң туружун БАР-ның төлээлекчизи Лютфи деткээн.

Ооң соонда Англияның болгаш АКШ-тың төлээлекчилериниң саналдарының талазы-биле совет төлээлекчи А. А. Соболев сагындырыглар кылган. Ливанның болгаш Иорданияның хомудалын чыдак каккан америк резолюцияның төлевилели чугаалажыр ужурлуг кол айтырыгны — Ливандан болгаш Иорданиядан америк база англи шериглерни үндүрер дугайында айтырыгны ыыттавайн турар-дыр деп ол онзалап демдеглээн. Бадылаашкын үезинде резолюцияның совет төлевилелин баштай бадыладырын ол негээн.

Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң даргазы Жорж-Пико (Франция) чоокку-чөөн чүк айтырыын Совет чазактың баштайгы саналынга дүүштүр чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралынга ыржым байдалда чугаалашса чогуур ийик деп медеглээн. Францияның төлээлери тускай сессияны чыылдырарынга удурланмайн турарын база америк төлевилел дээш бадылаарын ол чугаалаан.

Ниити маргыжып чугаалажылганың соонда ССРЭ-нин төлээлекчизи А. А. Соболев резолюцияның америк төлевилелинге эдиглер киргген.

Чапсарның болгаш эдиглер талазы-биле улуг эвес маргыжыышкынның соонда Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң кежигүннери резолюцияның дараазындагы хевирингe чепшээрешкен: «Айыыл чок чоруктуң Чөвүлели 838 хуралдың хүн айтырыының 2 болгаш 3 күүлдерин көргеш, Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң 834 болгаш 837 хуралдарынга доктаамал кежигүннериниң чаңгыс үн чок болганының хараазы-биле делегейниң тайбынын болгаш айыыл чок чоруун деткинр бодунун кол харысалгазын күүседирде Чөвүлелге шаптыктаанын кичээнгейге алгаш, Кол Ассамблеяның тускай онза сессиязын чыылдырарын доктаатты».

Резолюцияның бо төлевилелин Чөвүлел бир үн-биле хүлээп алган. Совет Эвилели бодунуң резолюциязының төлевилелин бадылаашкынга тургузарын негевейн турар деп бадылаашкын соонда ССРЭ-ниң төлээлекчизи А. А. Соболев медеглээн. Совет Эвилелиниң резолюциязының төлевилелин бадылаашкынга тургуспаан. А. А. Соболевтуң медеглээни болза: «Кол Ассамблеяның тускай онза сессиязын чыылдырар дээш бадылавышаан, совет төлээлер бо сессияның кол сорулгазы АКШ-тың болгаш Англияның шериглерин Ливанда болгаш Иорданияда киргениниң уламынан болдунган, делегейниң дүүшкүрлүг байдалын чымчадырының хемчеглерин алыры болур дээрзин барымдаалаан».

Чөвүлелдиң хуралының соонда КНО-нуң чиңгине секретары Хаммаршельд Чөвүлелдиң кежигүннеринге медеглел кылын. Кол Ассамблеяның онза сессиязын чыылдырар деп Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң шиитпириниң дугайында чагааны КНО-нуң бүгү кежигүннеринге август 7-ниң дүнезинде тарадып бээр болгаш Кол Ассамблеяны август 8-те чыылдырар деп дыңнаткан.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң чурттарындан даштыкы шериглерни үндүрген турар ужурлуг

Дж. Нерунуң парлалга конференциязы

ДЕЛИ. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болур онза сессиязынга олуржур дээр планнарым амгы үеде чок деп Индияның премьер-министри Джавахарлал Неру август 7-де Делиге болган парлалга конференциязынга медеглээн. Ынчалзажок сессияның ажылынга Индияның төлээлекчизи киришкен турары чугаажок деп ол чугаалаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязы Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң чурттарындан даштыкы шериглерни үндүрерин база келир үеде Иракты, Ливанның болгаш Иорданияның херектерин холгаарлаар чорукту болдурбазын хандырар ужурлуг деп Неру онзалап демдеглээн.

Делегей байдалынга хамаарыштыр, сөөлгү ийи-үш недельдериң дургузунда делегей дайынынга кончуг чоок чурттан келген бис деп Неру демдеглээн. Оон чайлаан бис деп ол чугаалаан. Ынчалза-даа ындыг айыылдыг байдал катаптап болур чадаазын ол онзалап демдеглээн. Соок дайындан болдунган коргуушкуннун байдалы кандыг-даа чурт үргүлчү кичээнгейлиг турар ужурлуг ол хире күштүг болун турар деп Неру чугаалаан. Чөрүлдээлерге үргүлчү чедирип болгу дег ындыг байдалдың айыылдыын Неру онзалап демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүкте кризиске хамаарыштыр Индия болза Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң чурттары дашкаартан холгаарлаашкын чокка боттарының амыдыралы-биле чурттаан турарын күзеп турар деп Неру демдеглээн. Даштыкы шериглерни ол чурттардан үндүрген турар ужурлуг болгаш ол чурттарже чаа шериглерни, оон түржүк КНО-нуң шериглерин безин киирбес ужурлуг, чүге дээрге, ындыг чорук ол чурттарның улус массаларының таарзынмас чоруун чайлаш чок хайныктырар деп Неру медеглээн.

Чоокку Чөөн чүкте байдал дугайында айтырыгга харылавышаан, Нерунуң демдеглээни болза, ол байдал улуг дайынның чалаш чок чоруу-биле үржүктүг болуп турар. Айыыл чок чорукту хандырар сорулгалыг турган Багдад керээзи харын өске түңнелге чедирип келген дээрзин ол онзалап демдеглээн. Моон-биле холбаштыр Багдад керээзи турбушаан турда, ол бодунуң хандырар ужурлуг турган политиказын харын баксыдыр апаар деп Неру медеглээн.

Индияның иштики байдалынга хамаарышкан чамдык айтырыгларга база Неру харылар берген.

Иорданияже англи шериглерни октаары үргүлчүлевишаан

ЛОНДОН. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүктүң чурттарының иштики херектеринге АКШ-тың болгаш Англияның чепсектиг холгаарлаашкыны үргүлчүлевишаан. Англияның камгалал министерствозунуң дыңнадыгларын Рейтер агентилелиниң дамчытканын ёзугаар алырга, англи шериглериниң чаа кезектерин Иорданияже дүжүрүп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, чоокку хүннерде Иорданияже чаа немелде күштерни чорудар деп англи информация бөлүктеринде медеглеп турар. Ол бөлүктерниң бодалы-биле алырга, Аммаче 2 муң кижилиг бүдүн чадаг шериг бригадазын чорудар деп турар.

Иордания. Британ парашютистер Аммен аэродромунуң чанында дайынчы белен турлар.

Чехословакияның телеграф агентилелиниң фотозу.

Чөптүг үннер болгаш империалистерниң чаа планнары

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның бодунга-даа, өске чурттарга-даа деңдии багай авантюраны — Иорданияже чепсектиг халдаашкынны океан көжилдир бодунуң өнүүнүң үлегерин ёзугаар кылгаш, бодунуң таваржы бергени кончуг айыылдыг байдалдан адырлыш үнер төлээде, Англия канчаар хөделе чогуурул деп айтырыгны Лондонның политиктиг бөлүктеринде болган чок-ла айтырыш турар.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте америк-англи агрессияга бодунуң үезинде байыр чедирип болгаш ону агартып турган консервативтиг парлалганың арыннарында безин бо айтырыгга хамаарыштыр бодаашкыннар ханылап кирип турар.

Бедергей консервативтиг «Дейли телеграф энд морнинг пост» солун ам безин интервенцияны агартырын оралдажып турар болгаш оон-биле чергелештир «Кандыг байдалдарда база дагын чоруп болур бис? деп айтырыгны салып турар. Солунну үүү чүве дүүредип турарыл? Интервенция Иорданияда «политиктиг байдалды таарыштыр чурумчударынга амдыгаа чедир чүүдда бербээн» деп түңнелди ол солун хамыктың мурнунда кылып турар. Ол медеглел Хусейнниң ёзу-чуруму ирип-чыдый берген болгаш ону англи чыдалар безин деткип шыдавайн турар деп миннинишкин-биле дөмей болуп турар. Өске талазында, улустуң килеңи чүгле Хусейнни эвес, харын ону деткип турар интервентилерни база ширбий шаптып болур деп ажыт-чажыт чок айыылдыныышкыннарын ол солун чугаалап турар. «Күш-шыдал болгаш политика талазы-биле Иорданияда айыылдыг байдалда турар бис» деп бо-ла солун билинген. Хүндүткел-биле азы халап чок үнүп келири бистиң кол сорулгаларывыстың бирээзи болур ужурлуг». Өскедаа англи солуннар англи чазактың Ортаакы Чөөн чүкке, ында бичин араб чурт — Иорданияга хамаарыштыр ап чоруткан агрессиязын шүүгүмчүлеп, ооң үржүктары Англияга чүү болурун сагындырып турар.

Ындыг сагындырыкчы үннер турбуже, эң-не калчаараан империалистиг бөлүктер Араб Чөөн чүктүң улустарынга удур угланган боттарының агрессчи бодалдарындан ойталаар хөөн чогу илдең болуп турар. Израиль дипломатиянның чажыт хемчегларынче Лондонның политиктиг бөлүктери кичээнгей салып турар.

Израиль бодунуң ага өннүктерин—АКШ-ты болгаш Англияны—«Иорданияны хуваажырынче» кыйтырган дээрзиниң дугайында чамдык дыңнадыгларны «Дейли мейл» солуннуң дипломаттыг хайгааракчызы айыткан. Израиль болза оон девискээринің кырында англи самолеттар ужар эргени бергеш, оон орнунга «Иорданияның бир чамдызын» алырын кордап турар деп ол-ла хайгааракчы бижээн.

Япон улустуң бүгү-ниити киленнээшкини

ТОКИО. (СЭТА). Делегейниң геофизика чылының программазын ёзугаар Оожум океанга эртем-шинчилел ажылдарын чорудун чораан «Токуно» болгаш «Сацумэ» дээр япон суднолар август 7-де Токио порттунче чорупкан. Америк ядролуг шенелделерни үргүлчүлеп турарының хараазы-биле ол ажылдарның районунда радиоактивтиг чоруктуң бедик болуп турарының үржүү-биле холбаштыр, судноларның командазындан болгаш эртем ажылдакчыларындан 37 кижи хереленишкин аарындан аарыг берген болгаш суднолар айыылдыг районну дүрген катташ чоруур, ынчангаш Японияже өөптер ужурга таварышкан.

Ажык далайларга өжиндирип чораан японнарның аарыг бергениниң чаа таварылгазы япон улустуң бүгү-ниити киленнээшкинин хайныктырган, чүге дээрге, 1954 чылда Атолл Бикиниге америк атомнуг бомбаны чазылдырганының түңнелинде 23 япон балыкчыларның өлген чоруу япон улустуң сагышсеткилинден ам-даа арылбаан. Америк ядролуг шенелделерге удурланыышкынның митингилери болгаш хуралдары чуртта эртип турар. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин саат чок соксадырын АКШ-тың чазаандан Японияның чону негеп турар.

НАТО-да чөрүлдээлер

ПАРИЖ. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте байдалдың дугайында айтырыгның талазы-биле күрүнелер баштыңнарының хуралын каяа чыылдырарының болгаш ук хуралдың формазының дугайында айтырыгдан болган бир талазында Англия-биле АКШ, өске талазында Франция-биле өске-даа чурттарның аразында болган чөрүлдээни үзүткаарынче угланган хуралдарны НАТО-нуң чөвүлелинде удаа-дараа чок эрттип турар.

Информация агентилелериниң дыңнатканы болза, НАТО чөвүлелинге чугаалажыышкыннар июль 30-де 5 шак үргүлчүлээш кандыгдаа түңнел чок болган. Ол дыңнадыгдан алырга НАТО-нуң кежигүннери—12 бичин чурттар бедик деңнелге хуралды эрттириринге чепшээрежилгени доп-дораан бээрин негеп турарлар.

Франс Пресс агентилелиниң дыңнатканындан алырга, НАТО чөвүлелиниң хуралы июль 31-де англи-америк болгаш француз чөрүлдээни шиитпирлээрин база катап кыскан.

Агентилелериниң дыңнадыындан алырга, барыын үш күрүнелериниң аразында чөрүлдээлер күрүнелер баштыңнарының хуралын Европага чыылдырар дугайында Франциянын негелдезинден болган, ол негелдени Англия биле АКШ деткивейн турар. (СЭТА).

Редактор К. С. ШОЙГУ.

Дизентерия дугайында кол чүүл

Дизентерия — шаңгырлыг, а чамдыкта хан-биле кады үнер халдавырлыг кыжык аарыы болур.

Дизентерия кончуг үр — эьт иидип, кыжыктадып, ижин аартып эртер. Ындыг таварылгалар болганда, эмчиге дүрген бааг болгаш эмчи ону чогуур аъш-чемни болгаш хайгаралды алыр, эмнелгеже чорудар. Оон аңгыда эмчи халдавыр таравазын дээш аарыг кижиниң бажыңына дезинфекция кылдыртыр.

Чамдыкта дизентерия чиик хевирлиг эртип болур—1—2 хонукта үргүлчүлээр шоолуг улуг эвес кыжыктаашкын хевирлиг база эрттер. Мыңдыг таварылгада чамдык аарыг кижилер бодунуң аарыының айыылдыын тооп көрбейн турарлар. Багай чем чигининден болган боор, боду эрте бээр оң дээш эмчиге барбастар, ук аарытны кылаштап, харын ажылдап тургаш эрттирип турарлар.

Бо чорук чүге чедирип болуруа?

Ол чорук шуут сегириринге черле чедирбес. Дизентерия хоочураар болгаш бирде чидип, бирде күштелип чораан, чыл-чылы-биле үргүлчүлеп болур. Кижиниң кадыын ындыг аарыг күштүү-биле баксыдыр. Ынчангаш, дизентерияны эмнетпес кижилер хоралыг чорукту бодунга болгаш өөрүнге чедирип болуру ол ышкажыл!

Дизентерия — халдавырлыг аарыг: ону тывылдырып турар микробтарны дизентерия палочкалары деп адаар. Олар кижиниң чогуур арыгланыышкыны-биле кады организмден хөй-биле дашкаар үнүп турарлар. Дизентериядан аараан кижи бир эвес бажыңынга арттып каап азы ажылдап чоруп турар болза, ол аңаа келген кижилерге болгаш кады ажылдап турар кижилеринге аарыгны халдадыр.

Ынчангаш кандыг-бир кыжык, харын, чиик-даа кыжык үезинде эмчиге баарының ужуру билдингир ышкажыл, бир эвес эмчи эмнелгеге чыттырар дээр болза, оон канчап-даа ойталап болбас.

Дизентериядан бодун болгаш өскелерни камгалаар төлээде чүү кылыр ужурлугуа?

Хамыктың мурнунда кижилер дизентериядан аарыырда микробтар кижиниң организминче кирип турарындан ол аарыг болуп турарын билир херек. Хамыктың мурнунда микроб хирленген ченнер-биле азы суг-биле кады аъсче кирип турар.

Бир эвес дизентериядан аараан кижи эмчиге чытпайн, бажыңынга артып калган болза, оон-биле кады ол арыгланганының соонда холдарын чугбас болза, ол боду болгаш ону ажаап турар кижилер микробтарны хлебке, ногааларга, өске-даа продуктуларга чышыырып болур. Ол продуктуларны чигеш, долгандыр турар кижилер аарыг болур. Аарыг кижиниң деттеги, чижээ эжик тудазы база өске-даа чүүлдер дамчыштыр аарыг база халдап болур. Ынчангаш кижи бүрүзү арыгланганының соонда холдарын саваннап чуур, ол ышкаш чем чиириниң мурнунда болгаш чем белеткээриниң мурнунда ыяавыла чунар ужурлуг.

Дизентерияның микробтарын сээктер албаннаар бажыңдан өрөөлче ужуп кээп, кижиниң чеминге хонгаш база тарадып болур. Ынчангаш өрөөлдерде сээктерни бар-ла аргалар-биле чок кылыр херек. Сээктер чыылбазын дээш албаннаар бажыңнарны, херимнер иштин, бок төгер хааржактарны болгаш оңгарларны арыгшевер тургузар.

Бир эвес кудук албаннаар бажың чанында, бир эвес кудук багай кылдынган болгаш чөн ниити демир-хуунну ажыглавайн турар болза, дизентерияның палочкалары сугже база кирип болур. Чамдыкта кижилер аарыг кижиниң хевин чугбушаан, хем суун дамырак сугларны болгаш хөөлбектерни база халдавыржыдып турар. Ынчангаш хемден, хөөлбектен, хөлден болгаш өске-даа черлерден ускан сугну хайындырып алгаш ижер. Сүттү база хайындырар.

Дизентериялыг кижиниң чоруп турганы албаннаар бажыңдан алынган удобрение-биле чемишчиткен огородтуң ногааларынга дизентерияның микробтары база чоруп болур. Ынчангаш арыг эвес чүүлдерни черге төгериниң мурнунда оларны хора чок болдурар херек. Ынчангаш оларны торф, өдек азы довурак-биле холаап, чайның 2—3 айларының дургузунда оларны оваалай бөлер. Ол оваалар аажок изиир болгаш микробтар өлгүлеп каарлар.

Чаа кат-чимистерге болгаш ногааларга дизентерияның микробтары база чоргулаар, олар хирлиг холдар-биле азы сээктер-биле микробтарны тывылдырар.

Чиг ногааларны болгаш кат-чимистерни чириниң мурнунда оларны сугга эки каксып чунар (суг дамчыдылгазының кранындан ийикпе азы чунар демирден), оон соонда изиг суг-биле кырынче саарынар.

Бо бүгү хемчеглер дизентериядан силерни камгалаар.

Тыва областың Санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ; редакторуң 3—62, редакторуң оралакчызының, иштики информация киллизиниң 3—88, харысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал киллизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кедээ ажыл-агый киллистериниң 3—68, чагаа киллизиниң база бухгалтериянның 3—65.

ТС—01016. Культура эргелелиниң типографиязы.